सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

१९९३-९४

*

आदिवासी विकास विभाग

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना व बिगर जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय, नागपूर

१९९३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

१९९३–९४

*

आदिवासी विकास विभाग

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना व बिगर जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

LIBRARY & DOCUMENTATION CENTRE
National Institute of Educational
Planning and Administration.
17-B, Sri Aurobindo Marg,
New Delhi-110016
DOC, No .... D. 7899
Date 2-2-94

अनुक्रमणिका

जनजाती क्षेत्र उपयोजना

		पृष्ठ क्रमांक
१.	आदिवासी विकास विभाग	१
२.	कृषी व पदुम विभाग	९८
३.	शिक्षण व सेवायोजन विभाग	१५३
४.	सहकार व वस्त्रोद्योग विभाग	२२३
५.	सामान्य प्रशासन विभाग	२३२
६.	महसूल व वन विभाग	२३३
७.	ग्राम विकास व जल संधारण विभाग	२५९
८.	नियोजन विभाग	२६६
९.	पाटबंधारे विभाग	२६७
१०.	उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग	२८८
११.	सार्वजनिक बांधकाम विभाग	२९५
१२.	समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य, क्रीडा व पर्यटन विभाग	३१०
१३.	नगर विकास विभाग	३१३
१४.	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	३१७
१५.	वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्रव्ये विभाग	३५५
१६.	गृहनिर्माण व विशेष सहाय्य विभाग	३५६

आदिवासी विकास विभाग

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

जनजाती क्षेत्र उपयोजना, १९९३–९४

प्रास्ताविक--

१९९१ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्राची एकूण लोकसंख्या ७८७·०७ लक्ष इतकी असून, त्यापैकी आदिवासींची लोकसंख्या ७२ लक्ष इतकी आहे. ही राज्याच्या लोकसंख्येच्या ९·१४% इतकी आहे. महाराष्ट्रातील अनुसूचित जमातीचे यादीत एकूण ४७ आदिवासी जमातींचा समावेश असून, त्यातील प्रमुख जमाती "भिल्ल, महादेव कोळी, परधान, डोंगर कोळी, राजगोंड, वारली, कोकणा, ठाकूर, ठाकर, काथोडी कोळी, मल्हार, आंध, कोरकू, ढाणका" ह्या आहेत.

२. समाजातील कमकुवत घटकांपैकी आदिवासी घटक अत्यंत दुर्बल असून, भारतीय घटनेतील कलम ४६ खाली समाजाच्या दुर्बल घटकाच्या आणि विशेषत: अनुसूचित जाती, जमाती यांच्या शैक्षणिक, सामाजिक व आर्थिक हितसंबंधाकडे विशेष लक्ष देऊन त्यांचा विकास करण्याकरिता आणि त्यांना सामाजिक अन्याय आणि सर्वप्रकारचे शोषण यापासून संरक्षण देण्यास शासन कटीबद्ध आहे. त्याप्रमाणे आदिवासी क्षेत्राचा तसेच या क्षेत्रामध्ये राहणाऱ्या आदिवासींचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी केंद्र शासनाने केलेल्या सूचना व मार्गदर्शक तत्त्वे यानुसार राज्य शासनाने आदिवासींसाठी एक स्वतंत्र "जनजाती क्षेत्र उपयोजना" सन १९७५–७६ मध्ये तयार केली व त्याची अंमलबजावणी १ एप्रिल १९७६ पासून सुरू केली. या आदिवासी उपयोजनेमध्ये महाराष्ट्रातील १४ जिल्ह्यांतील ६८ तालुक्यांमधील ६,९७५ गावांचा समावेश आहे. त्याशिवाय आदिवासी लोकसंख्या असलेली लहान लहान भागांची नोंद करून ज्या गावात ५०% हून अधिक आदिवासी लोकसंख्या आहे अशा गावांचा समूह तयार करून त्या समूहातील आदिवासींचा विकास करण्याच्या दृष्टीने ३५ सुधारीत क्षेत्र विकास गट (माडा) व २१ लघु सुधारित क्षेत्र विकास गट (मिनीमाडा) केंद्र शासनाच्या संमतीने मंजूर करण्यात आले. या सर्व गटांमध्ये १,४६७ खेडी असून, सुमारे ३·८८ लक्ष आदिवासी लोकसंख्येचा समावेश आहे.

जनजाती योजनेसाठी नियतव्यय

सन १९९२–९३ ची राज्याची वार्षिक योजना रु. ३,१६० कोटी असून त्यापैकी आदिवासी उपयोजनेसाठी रु. २२२·३९ कोटी एवढा व्यय विहित करण्यात आला होता. हा व्यय राज्य योजनेच्या ७·०३ एवढा होता.

आदिवासी उपयोजनेची मूळ उद्दीष्टे प्रत्यक्षात साध्य होत आहेत किंवा नाहीत, होत नसल्यास का नाहीत. व ती साध्य होण्यासाठी सध्याच्या पद्धतीत बदल घडवून आणण्यासाठी शासनाला योग्य शिफारसी करण्यासाठी माजी मुख्य सचिव व नियोजन मंडळाचे सदस्य श्री. सुकथनकर यांचे अध्यक्षतेखाली तज्ञ सभासदांची एक उपसमिती नेमली होती या समितीने आपल्या अहवालाद्वारे आदिवासी उपयोजना राबविण्याच्या कार्यप्रणालीत आमूलाग्र बदल सुचविले असून त्यापैकी महत्वाची शिफारस खालील प्रमाणे आहे.

"राज्याच्या वार्षिक योजनेचे योजनेचे एकूण आकारमान नियोजन विभागातर्फे केंद्रीययोजना आयोगाच्या सहमतीने निश्चित करण्यात आल्यावर त्यापैकी आदिवासी उपयोजनेसाठी एक धोरण म्हणून जो निधी उपलब्ध करून द्यावयाचा आहे (शासनाच्या सध्याच्या धोरणानुसार राज्याच्या एकूण वार्षिक योजनेच्या नियतव्ययापैकी ९% त्या निधीची रक्कम आदिवासी विकासविभागास कळवण्यात यावी. उपयोजनेसाठी कळविण्यात आलेल्या या निधीच्या रकमेच्या मर्यादित राहून उपयोजनेला अंतिम स्वरूप देण्याची जबाबदारी आदिवासी विकास विभागाने पत्करावी.

सुखथनकर समितीच्या सर्व शिफारसी शासनाने स्विकृत केल्या असून त्याबाबतचे आदेश शासन निर्णय आ. वि. वि. क्रमांक आउयो-१०९१ प्र.क्र.११/का-६, दिनांक २१-९-१९९२ अन्वये निर्गमीतही करण्यात आलेली आहेत.

हे आदेश निर्गमीत होण्यापूर्वीच सन १९९३–९४ च्या वार्षिक योजनेपैकी जिल्हा योजनांना अंतिम रुप देण्याची कार्यवाही पूर्ण झाली होती. मात्र आदिवासी उपयोजनेंतर्गत राज्य स्तरीय योजना निश्चित करण्याची कार्यवाही सुखथनकर समितीच्या शिफारसीप्रमाणे आदिवासी विकास विभागाने पार पाडलेली आहे. सन १९९४–९५ पासून जिल्हा योजनेच्या कार्यवाहीची जबाबदारीही आदिवासी विकास विभाग सांभाळणार आहे.

सन १९९३-९४ ची राज्याची वार्षिक योजना रु. ३,८०४ कोटी रुपयांची असून त्यात आदिवासी उपयोजनेसाठी रु. २६५ कोटी एवढा व्यय प्रस्तावित केला आहे. हा व्यय राज्य योजनेच्या ७ टक्के एवढा आहे.

विशेष केंद्रीय सहाय्य

सातवी पंचवार्षिक योजना १९८५–९० या कालावधीत केंद्र शासनाकडून मिळालेले विशेष केंद्रीय सहाय्य व खर्च पुढीलप्रमाणे आहे. १९८५–८६ साली रु. ९५०·६९ लाख मिळाले व खर्च ९५०·६९ झाला. सन १९८६–८७ साली रु. १०७२·०० लाख मिळाले व खर्च रु. ९४०·०० लाख एवढा झाला. सन १९८७–८८ साली रु. १३५८·०० लाख मिळाले व खर्च रु. १२४८·०० लाख झाला. सन १९८८–८९ साली रु. १२६६·०० लाख मिळाले व खर्च रु. १२६६·०० लाख झाला. सन १९८९–९० साली रु. १४३८·०० लाख मिळाले व खर्च रु. १४३८.०० लाख झाला. याप्रमाणे सातव्या पंचवार्षिक योजना कालावधीत (१९८५–९०) मध्ये विशेष केंद्रीय सहाय्य म्हणून एकूण रु. ६२७८·६९ लाख मिळाले व खर्च रु. ६१६८·६९ एवढा झाला.

सन १९९०–९१ साली रु. १६०९·४९ लाख एवढे मिळाले व रु. १२५३·३१ लाख एवढा खर्च झाला आहे. सन १९९१-९२ साली रु. १८२५·२१ लाख वि. कें. स. केंद्र शासनाकडून मिळाले व त्यापैकी रु. १५४९·३५ इतका खर्च झाला आहे. सन १९९२-९३ साली रु. १८००·०० लाख इतके विशेष केंद्रीय सहाय्य केंद्र शासनाकडून अपेक्षित आहे.

आदिवासी विकास विभागाच्या महत्वाच्या योजना

शासकीय आश्रमशाळा :—सध्या एकूण ४०६ शासकीय आश्रमशाळा कार्यरत असून त्यापैकी आदिवासी उपयोजना क्षेत्रामध्ये ३१८ व आदिवासी उपयोजना क्षेत्राबाहेर ८८ शाळा आहेत. या शाळापैकी १८३ शासकीय आश्रमशाळेची पोस्ट बेसीक आश्रमशाळेत श्रेणीवाढ करण्यात आली आहे. या शासकीय आश्रमशाळेमध्ये एकूण १,०३,१५९ विद्यार्थी असून एकूण मुलांची संख्या ७३,९९७ व मुलींची संख्या ३८,६३५ इतकी आहे. गेल्या वर्षी शासकीय पोस्ट बेसीक आश्रमशाळेच्या माध्यमिक शाळेतील परीक्षेचा निकाल ४८.२०% लागला आहे. या पार्श्वभूमीवर शासकीय आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांचे यश हे निश्चित स्पृहणीय आहे. वरील ४०६ आश्रमशाळांपैकी ९८ आश्रमशाळा व ८ पोस्ट बेसीक आश्रमशाळांना पक्क्या इमारती उपलब्ध असून, १६३ आश्रमशाळेच्या इमारतीची बांधकामे प्रगतीपथावर आहेत. आश्रमशाळेतील मुलांना प्रत्येकी दोन टेरीकॉटचे गणवेष प्रत्येक वर्षी देण्याचे शासनाने ठरविले असून, या दोन गणवेशाची किंमत मुलांसाठी रु. १७७/- व मुलींसाठी रु. २०५/- आहे.

अनुदानीत आश्रमशाळा :—आदिवासींचा शैक्षणिकदृष्ट्या विकास करण्याच्या दृष्टिकोनातून स्वेच्छा संस्थामार्फत अनुदानीत तत्वावर आश्रमशाळा सुरू करण्याची योजना सन १९५३-५४ सालापासून कार्यरत आहे. तथापि, १९७२-७३ या वर्षापासून शासनातर्फे आश्रमशाळा उघडण्याचे सुरू केल्यामुळे स्वेच्छा संस्थांना अनुदानीत तत्वावर आश्रमशाळा सुरू करण्याची परवानगी देण्याचे बंद करण्यात आले होते. तथापि, शासनाने सन १९८६-८७ या वर्षापासून या योजनेचा फेरविचार करून स्वेच्छा संस्थांना अनुदानीत तत्वावर आश्रमशाळा ज्या ठिकाणी शासन उघडू शकत नाही अशा दुर्गम भागात जर एखादी लौकीकपात्र संस्था आश्रमशाळा चालविण्यास पुढे आली तर तिला आश्रमशाळा चालविण्यास मंजूरी देण्याबाबतचा निर्णय घेण्यात आला आहे. त्या अनुषंगाने सन १९८६-८७ या वर्षापासून पुन्हा आश्रमशाळांना स्वेच्छा संस्थामार्फत चालविण्यास अनुमती देण्यात आली आहे. १९९२–९३ अखेरपर्यंत राज्यात एकूण २५३ अनुदानीत आश्रमशाळा मंजूर करण्यात आल्या आहेत. त्यापैकी ७६ आश्रमशाळा ह्या पोस्ट बेसीक आश्रमशाळा म्हणून श्रेणीवाढ करण्यात आल्या आहेत. या आश्रमशाळांमध्ये एकूण आदिवासी विद्यार्थ्यांची संख्या ५१,००० आहे. अनुदानित आश्रमशाळा चालविणाऱ्या स्वयंसेवी संस्थांना अनुज्ञेय बाबीवर विहित दराने सहायक अनुदान देण्यात येते.

शासकीय वसतिगृहे :—या विभागामार्फत शहराच्या व तालुक्याच्या ठिकाणी आदिवासी विद्यार्थ्यांची व मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांची शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून व त्यांना माध्यमिक व महाविद्यालयीन शिक्षण घेण्यास प्रोत्साहन मिळावे म्हणून ही वसतिगृहे सुरू करण्यात आली आहेत. या वसतिगृहातून मोफत भोजन, राहण्याची सोय तसेच इतर सर्व सवलती दिल्या जातात. या विभागांअंतर्गत अशा प्रकारची एकूण १४९ वसतिगृहे चालविण्यात येत असून, त्यापैकी ४८ वसतिगृहे मुलींसाठी आहेत. त्याचप्रमाणे १०१ वसतिगृहे मुलांसाठी आहेत. या १०१ वसतिगृहापैकी २१ वसतिगृहे व ३४ मुलींच्या वसतिगृहापैकी १३ वसतिगृहे तालुक्याच्या व जिल्हयाच्या ठिकाणी उघडण्यात आलेली असून आश्रमशाळातून इयत्ता ७ वी पास झालेल्या मुलांना त्यात प्राधान्याने प्रवेश दिला जातो.

या विभागामार्फत चालविण्यात येत असलेल्या १४९ शासकीय वसतिगृहामधून अंदाजे ७,००० मुले व २,००० मुली या योजनेचा लाभ घेत आहेत.

आदिवासींना घराबरील गवती छप्पर बदलून मंगलोरी कौले किंवा लोखंडी पत्र्यांसाठी अर्थसहाय्य योजना

ग्रामीण भागातील अनुसूचित जमातीच्या, लोकांना घरे बांधण्यासाठी "वैयक्तिक व सामूहिक गृहनिर्माण योजनेखाली" कमाल रुपये ४,००० इतके आर्थिक सहाय्य दिले जाते. ही योजना जिल्हा परिषदेमार्फत राबविण्यात येते. घरे बांधण्यासाठी मिळणारे ७५० रुपये आर्थिक सहाय्य हे फार तोटक असल्यामुळे या योजनेस विशेष प्रतिसाद नाही. म्हणून वैयक्तिक व सामूहिक गृहनिर्माण योजनेऐवजी ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जमातींच्या लोकांना त्यांच्या गवती छप्परे असलेल्या घरांवर मंगलोरी कौले अथवा लोखंडी पत्रे घालण्यासाठी प्रत्येक घरामागे जास्तीत जास्त रुपये ४,००० पर्यंत आर्थिक सहाय्य देण्यात येते. वैयक्तिक व सामूहिक गृहनिर्माण योजनेखाली लाभार्थींची निवड करतेवेळी जे निकष लावले जात असत तेच निकष या योजनेसंदर्भात लावण्यात येतात.

तक्ता

(रुपये लाखात)

सन	तरतूद		खर्च		उद्दिष्ट (लाभार्थी)	साध्य (लाभार्थी)
	आदिवासी उपयोजनेअंतर्गत	आदिवासी उपयोजनेबाहेरील	आदिवासी उपयोजनेअंतर्गत	आदिवासी उपयोजनेबाहेरील		
१	२	३	४	५	६	७
१९९१–९२	९८·७७	९·३३	९८·७७ अपेक्षित	९·३३ अपेक्षित	४३·२४	४३·२४ अपेक्षित
१९९२–९३	६८·७०	७·८३	६८·७० अपेक्षित	७·८३ अपेक्षित	१९·१३ अपेक्षित	१९·१३ अपेक्षित
१९९३–९४	९५·१२ टीएसपी प्रस्तावित	२१·१० (OTSP)	...	...	२९·०५ (अंदाजित)	...

न्युक्लीअस बजट योजना

सन १९९२-९३ करीता न्युक्लिअस बजेट अंतर्गत एकूण रु. ४३२·०० लाखाची तरतूद करण्यात आली होती. सन १९९३-९४ साली रु. ४४०·०० लाख एवढी तरतूद प्रस्तावित करण्यात आली आहे.

न्युक्लिअस बजट योजना :—

महाराष्ट्र राज्यात निरनिराळ्या क्षेत्रात राहणाऱ्या विविध आदिवासी जमातीच्या विकासाच्या प्रगतीमध्ये ठिकठिकाणी तफावत आहे. त्यामुळे प्रत्येक क्षेत्रातील विकास कार्यक्रमाच्या गरजाही भिन्न आहेत. प्रत्येक प्रकल्प क्षेत्रातील भौगोलिक परिस्थित आणि नैसर्गिक साधनसंपत्तीमधील विपुलता, विविधता अथवा त्रुटी भिन्नअसल्यामुळे ठराविक साच्याचे कार्यक्रम सर्वच प्रकल्प क्षेत्रात आदिवासी विकासाच्या दृष्टीने उपयुक्त ठरू शकणार नाहीत. आदिवासी विकास कार्यक्रम या योजनांमध्ये स्थलकालानुरुप लवचिकता व अभिनवता आणणे अत्यंत गरजेचे आहे. त्यासाठी आदिवासी विकासाच्या दृष्टीने सुयोग्य विविध कार्यक्रमांना स्थानीक पातळीवर मंजुरीचे अधिकार प्रदान करून सदर कार्यक्रम तातडीने कार्यान्वित करता यावेत या उद्देशाने न्युक्लिअस बजेट योजना शासनात सन १९८१-८२ या वर्षापासून राबविली जात आहे.

प्रकल्प अधिकारी, ए. आ. वि. प्र. यांचेमार्फत व अपर आयुक्त, आदिवासी विकास यांच्या नियंत्रणाखाली राबविण्यात येणाऱ्या न्युक्लिअस बजेट मधील योजनांमधुन लाभार्थींना कर्ज देणे अपेक्षित नाही, न्युक्लिअस बजेट योजनेंतर्गत घ्यावयाच्या योजनांबाबत फार मोठ्या प्रमाणावर मुभा असली तरी या योजनेचा खरा उद्देश लक्षात घेऊन योजनांचे खाली दर्शविल्याप्रमाणे ४ प्रमुख गट पाडण्यात आले आहेत

(अ) उत्पन्न निर्मितीच्या किंवा वाढीच्या योजना,

(ब) प्रशिक्षणाच्या योजना,

(क) मानवी साधनसंपत्तीच्या विकासाच्या योजना,

(ड) आदिवासी कल्याणात्मक योजना.

न्युक्लिअस बजेट योजनेंतर्गत प्रत्येक आदिवासी व्यक्तीस/कुटुंबास लाभ आर्थिक मर्यादा रु. १०,००० आहे. तसेच या योजनेंतर्गत २ किंवा ३ किंवा त्यापेक्षा अधिक आदिवासी लाभार्थी एकत्र आले तर सामूहिक योजना सुद्धा मंजूर करता येतात. परंतु अशा प्रकल्पात/कार्यक्रमात प्रत्येकी लाभाची मर्यादा ही रु. १०,००० राहील.

वर उल्लेख केलेल्या "ब" "क" "ड" गटामधील योजनांमध्ये देवू केलेले अर्थसहाय्य हे १०० टक्के अनुदान स्वरुपात देण्यात येते. परंतु "अ" गटात उत्पन्न निर्मिती अथवा वाढीच्या योजना याखाली द्यावयाचे आर्थिक सहाय्य देतांना अनुदानाची मर्यादा खालील प्रमाणे आहे:—

(१) सर्वसाधारण आदिवासी लाभार्थी ५०%,

(२) आदिम जमातीचे लाभार्थी ८०%,

(३) जेथे सहाय्य रु. २,००० पेक्षा कमी व लाभधारक दारिद्र रेषेखालील आहेत १००%.

अशा उत्पन्न निर्मिती अथवा वाढीच्या योजना अनुदानाच्या कामाव्यतिरिक्त उरलेली रक्कम ही लाभार्थ्यांने स्वतःची वर्गणी म्हणून भरावयाची आहे.

न्युक्लिअस बजेट योजनेंतर्गत कार्यक्रम मंजुरीचे वित्तीय अधिकार खालील प्रमाणे आहेत :—

अ. क्र.	लाभार्थी/योजना	कमाल मर्यादा (रुपये)	मंजुरी देणारे सक्षम अधिकारी
१	२	३	४
१.	वैयक्तिक किंवा सामूहिक लाभाच्या योजना (प्रत्येकी रु. १०,००० च्या अटीस अधीन राहून).	५,००,०००	अपर आयुक्त, आ. वि. यांच्या अध्यक्षतेखालील निर्देशन समिती.
२.	रु. ५,००,००० पेक्षा जास्त रकमेच्या सामूहिक योजना (प्रत्येकी रु. १०,००० या अटीस अधीन राहून).	२०,००,०००	आयुक्त, आदिवासी विकास
३.	रु. २०,००,००० पेक्षा जास्त खर्चाच्या सामूहिक योजना (प्रत्येकी रु. १०,००० या अटीस अधीन राहून).	...	सचिव, आदिवासी विकास

निर्देश समितीची रचना :—

निर्देश समिती ही प्रकल्पनिहाय असेल आणि तीची रचना पुढील प्रमाणे राहील—

१. अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, — अध्यक्ष

२. शासनाने नियुक्त केलेल्या नामनिर्देशित व्यक्ती, — सदस्य

३. संबंधित विभागाचे योजना प्रस्तावित करणारे आणि किंवा अंमलबजावणी करणारे अधिकारी, — सदस्य

४. प्रकल्प अधिकारी, ए. आ. वि. प्र. — सदस्य सचिव

आदिवासी शेतकऱ्यांना वीज पंप पुरविण्याची योजना

शेती हा आदिवासींचा प्रमुख व्यवसाय असून महाराष्ट्रातील ८० टक्के आदिवासी उपजिविकेसाठी शेतीवर अवलंबून आहेत. आदिवासींच्या आर्थिक उन्नतीसाठी शासन विविध योजना राबवित आहे. शेतीव्यवसाय किफायतशीर होण्याच्या दृष्टीने उपलब्ध असलेल्या साधनांचा व ऊर्जेचा पुरेपूर उपयोग करून त्याद्वारे जास्तीत जास्त जमीन ओलीताखाली आणून आदिवासींची आर्थिक उन्नती होण्याच्या हेतूने आदिवासी शेतकऱ्यांना अर्थसहाय्यावर वीजपंप पुरविण्याची योजना दिनांक २-११-१९७३ च्या शासन निर्णयाद्वारे मंजूर करण्यात आली. अतिदुर्गम भागात विद्युत पुरवठा नसल्याने अशा भागातील काही आदिवासी शेतकऱ्यांना विद्युत पंप पुरविणे या योजनेचा लाभ घेता येत नव्हता. ही अडचण दूर करण्यासाठी शासनाने दिनांक १७-१-१९७७ च्या शासन निर्णयाद्वारे अशा भागातील आदिवासी शेतकऱ्यांना तेल पंप देण्याची योजना सुरू केली आहे.

२. ही योजना राबविताना काही व्यावहारिक अडचणी शासनाच्या निदर्शनास आल्या होत्या व त्यासंबंधी सांगोपांग विचार करून या योजनेत नुकत्याच काही सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. त्याप्रमाणे आता या योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आदिवासी शेतकऱ्याकडे किमान ८० आर (२ एकर) जमीन असणे आवश्यक आहे. हे पूर्वीचा अट शिथिल करून किमान ६० आर (१½ एकर जमीन धारक आदिवासींना सुद्धा या योजनेचा लाभ मिळू शकतो. तसेच पाण्याची उपलब्धता किंवा खोली पाहून ३/५ अश्वशक्तीपेक्षा जास्त अश्वशक्तीचे पंपसुद्धा आदिवासी लाभार्थींना मंजूर करण्यात येतात. तथापि यासाठी भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडून प्रमाणपत्र घेणे आवश्यक आहे.

३. राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्र व आदिवासी उपयोजना बाहयक्षेत्रात ज्या आदिवासी शेतकऱ्यांकडे किमान ६० आर (दीड एकर) आणि कमाल ६ हेक्टर ४० आर (१६ एकर) इतकी लागवडीयोग्य जमीन उपलब्ध आहे असे आदिवासी शेतकरी या योजनेचा लाभ घेऊ शकतात. आदिवासी शेतकरी स्वतः आपली जमीन कशीत असला पाहिजे. ज्या आदिवासी शेतकऱ्यांने इतराकडे कसायला देण्यात आली असेल अशांना या योजनेचा लाभ मिळणार नाही. ६० आर पेक्षा कमी जमीन ज्यांच्या नावाने असेल अशा २ किंवा ३ लगतच्या जमीनधारकांनी एकत्रित येऊन योजनेचा लाभ घेऊ शकतील. मात्र अशा एकत्रित आलेल्या शेतकऱ्यांची एकूण जमीन ६० आर पेक्षा जास्त असली पाहिजे. या योजनेखाली ६० आर ते ४ हेक्टर (१० एकर पर्यंतच्या) जमीन धारक आदिवासी लाभार्थीला रु. २५० आणि ४ हेक्टर पेक्षा जास्त जमीन धारक आदिवासींना रु. ५०० याप्रमाणे स्वतःचा सहभाग म्हणून रक्कम भरावी लागते. आदिवासी शेतकऱ्यांना या योजनेचा लाभ घेण्यासाठी संबंधित अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, यांचेकडून मिळणाऱ्या विहित नमुन्यात अर्ज करावा लागतो. त्यानंतर संबंधित प्रकल्प अधिकारी अशा आलेल्या अर्जांची छाननी करतात व परीपूर्ण अर्जदारांच्या संदर्भात जे अर्ज महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाकडे आवश्यक सुसाहय प्रमाणपत्रासाठी व भूजल सर्वेक्षण यंत्रणेकडे पुरेसे पाणी उपलब्ध असल्याचे प्रमाणपत्रासाठी व नदी, नाला असल्यास पाणी उपसण्यासाठी संबंधित सक्षम अधिकारी यांचे प्रमाणपत्रासाठी पाठविण्यात येतात. वरील प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यावर हे सर्व अर्ज निर्देश समितीपुढे मंजुरीसाठी सादर करण्यात येतात. पंप मंजूर झालेल्या लाभार्थींची यादी आदिवासी विकास महामंडळाकडे पुढील कार्यवाहीसाठी पाठविण्यात येते.

४. सन १९९२-९३ या वर्षासाठी वीजपंपासाठी १२६० लक्ष्यांक तसेच तेलपंपासाठी ३४० लक्ष्यांक ठरविण्यात आले असून त्यासाठी अनुक्रमे रुपये १६९·८७ लाख रुपय व ७५·१५ लाख इतकी तरतूद करण्यात आली आहे. सन १९९३-९४ साठी वीजपंप करिता रु. १०५·४८ लाख व तेलपंपाकरिता रु. ४४·९० लाख इतकी प्रस्तावीत करण्यात आली आहे.

राज्यातील आदिवासी युवकांना पोलीस दल व लष्करमध्ये भरती करण्यासाठी नोकरी पूर्व प्रशिक्षण देण्याकरीता केंद्राची स्थापना

आदिवासी युवकांना पोलीस दल, लष्कर इ. मध्ये भरती करण्यासाठी नोकरी पूर्व प्रशिक्षण देण्याची योजना सन १९८९-९० पासून राबविण्यात येत आहे. राज्यात याकरिता एकूण आठ केंद्र सुरू करण्यात आली आहेत. सदर प्रशिक्षण केंद्रामध्ये दिला जाणारा प्रशिक्षणाचा कालावधी ४ महिण्यांचा असून, प्रत्येक प्रशिक्षण केंद्रामध्ये एका सत्रामध्ये १०० प्रशिक्षणार्थी घेण्याची क्षमता आहे. तसेच एका सत्रामध्ये प्रत्येक विद्यार्थ्यावर २००० पर्यंत खर्च करण्यात येतो. या योजनांतर्गत दिनांक ३१-३-१९९२ पर्यंत २०५८ तरुणांना प्रशिक्षण देण्यात आले असून, त्यापैकी ६७२ तरुणांना प्रशिक्षणानंतर नोकरी मिळाली आहे. सन १९९२-९३ साठी रु. २०·०० लाखाची तरतूद करण्यात आली होती व सन १९९३-९४ मध्ये यासाठी रु. २४·०० लाख इतकी तरतूद करण्यात आली आहे. ही आठ प्रशिक्षण केंद्र खालील ठिकाणी आहेत.

अ. क्र.	ठिकाण	जिल्हा	अ. क्र.	ठिकाण	जिल्हा
सह्याद्री विभाग			गोंडवन विभाग		
(१)	नाशिक	(नाशिक)	(५)	किनवट	(नांदेड)
(२)	जव्हार	(ठाणे)	(६)	राजूरा	(चंद्रपूर)
(३)	नंदूरबार	(धुळे)	(७)	देसाईगंज	(गडचिरोली
(४)	आंबेगांव	(पुणे)	(८)	धारणी	(अमरावती)

शिक्षण व सेवायोजन विभाग

(शिक्षण संचालनालय, पुणं–१)

शिक्षण व सेवायोजन विभाग

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

शिक्षण, सेवायोजन व युवक सेवा विभाग

प्रास्ताविक :

शासनाने अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमाती यांना शैक्षणिक सोयी उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने विशेष महत्त्व दिले आहे आणि असे सुचविले आहे की, एक स्वतंत्र आदिवासी क्षेत्र उपयोजना विशिष्ट आर्थिक तरतुदीसह कार्यान्वित करावी. आदिवासी कल्याणासाठी ज्या योजना आर्थिक तरतुदीसह केल्या आहेत त्या स्वतंत्ररित्या दर्शविण्यासाठी वेगळे कार्यक्रम अंदाजपत्रक तयार केले आहे.

राज्य सरकारने जी आदिवासी क्षेत्र उपयोजना जाहीर केली आहे त्यात १४ जिल्ह्यांतील ६,५२० खेड्यांचा आणि १४ शहरांचा समावेश आहे. ते जिल्हे ठाणे, नाशिक, धुळे, जळगाव, पुणे, अहमदनगर, रायगड, अमरावती, चंद्रपूर, गडचिरोली, नागपूर, भंडारा, यवतमाळ आणि नांदेड होत.

आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात साक्षरतेचे शेकडा प्रमाण फारच कमी आहे. उपलब्ध आकडेवारीप्रमाणे ते फक्त २२·३ टक्के आहे. केंद्र सरकारच्या सहाय्याने प्रौढ शिक्षणाचा सार्वत्रिक कार्यक्रम हाती घेण्यात आला आहे. सन १९७८ मध्ये जे विशेष कार्यक्रम घेतले आहेत आणि ज्यांची आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात सर्व शैक्षणिक स्तरावर वाढ करण्याचे सुचविण्यात आले आहे. त्याचे ढोबळपणे खालीलप्रमाणे वर्गीकरण होऊ शकेल :—

बालवाड्या, प्राथमिक शाळा, माध्यमिक शाळा इत्यादी सुरू करून अधिक शालेय सोयी उपलब्ध करणे
सहाय्य व प्रोत्साहनात्मक कार्यक्रम,
गुणवत्ता सुधार कार्यक्रम, आणि
अधिक सोयींची सुविधा.

याशिवाय विशेष केंद्रीय मदतीतून खालील नवीन योजना १९८१-८२ वर्षापासून राबविल्या जात आहेत.

(१) आदिवासी भागातील प्राथमिक शिक्षकांना पारितोषिक,
(२) आदिवासी मुलांना शिक्षकाच्या कुटुंबात राहण्याची सुविधा,
(३) आदिवासी भागातील आश्रमशाळातील प्रशिक्षित शिक्षकांना सेवांतर्गत प्रशिक्षण,
(४) शासकीय विद्या निकेतन मध्ये १० आदिवासी विद्यार्थ्यांना इयत्ता ५ वी मध्ये प्रवेश देणे,
(५) आदिवासी विद्यार्थ्यांकरिता नवीन शासकीय विद्या निकेतन, केळापूर, जिल्हा यवतमाळ येथे सुरू करणे.

कार्यक्रमानुसार एकूण अर्थसंकल्प

(रुपये हजारांत)

अनुक्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
		महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण
	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	प्राथमिक शिक्षण—												
...	**योजनेतर**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**योजनांतर्गत**	४,९७,१८	...	४,९७,१८	४,८४,५७	...	४,८४,५७	७,२१,६५	...	७,२१,६५	५,७५,९५	...	५,७५,९५
...	**एकूण—(१)**	४,९७,१८	...	४,९७,१८	४,८४,५७	...	४,८४,५७	७,२१,६५	...	७,२१,६५	५,७५,९५	...	५,७५,९५
	माध्यमिक शिक्षण—												
...	**योजनेतर**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**योजनांतर्गत**	२,७२,१४	...	२,७२,१४	५८,१७	...	५८,१७	२,१७,३८	...	२,१७,३८	१,७८,३८	...	१,७८,३८
...	**एकूण—(२)**	२,७२,१४	...	२,७२,१४	५८,१७	...	५८,१७	२,१७,३८	...	२,१,७३८	१,७८,३८	...	१,७८,३८
	प्रौढ शिक्षण—												
...	**योजनेतर**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**योजनांतर्गत**	२४,७९	...	२४,७९	...	...	...	१,७४	...	१,७४	...	...	...
...	**एकूण—(३)**	२४,७९	...	२४,७९	...	...	...	१,७४	...	१,७४	...	...	...
	विद्यापीठ व इतर उच्च शिक्षण—												
...	**योजनेतर**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**योजनांतर्गत**	...	...	...	७३	...	७३	७३	...	७३	...	...	...
...	**एकूण—(५)**	...	...	...	७३	...	७३	७३	...	७३	...	...	...
	सर्वसाधारण शिक्षण—												
...	**योजनेतर**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**योजनांतर्गत**	१,८०,०३	...	१,८०,०३	९८,२४	...	९८,२४	१,२४,४८	...	१,२४,४८	१,१७,९९	...	१,१७,९९
...	**एकूण—(६)**	१,८०,०३	...	१,८०,०३	९८,२४	...	९८,२४	१,२४,४८	...	१,२४,४८	१,१७,९९	...	१,१७,९९
...	**एकूण—स्थूल**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**वजा—वसुली**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	**एकूण—निव्वळ**	९,७४,१४	...	९,७४,१४	६,४१,७१	...	६,४१,७१	१०,६५,९८	...	१०,६५,९८	८,७२,३२	...	८,७२,३२
...	आ. उ. क्षे	९,७४,१४	...	९,७४,१४	६,४१,७१	...	६,४१,७१	९,५९,२०	...	९,५९,२०	८,७२,३२	...	८,७२,३२
...	आ. बा. उ. क्षे	१,५१,९२	...	१,५१,९२	६१,३६	...	६१,३६	६,२६,७७	...	६,२६,७७	२,४८,३०	...	२,४८,३०
...	एकूण आ उ. क्षे	११,२६,०६	...	११,२६,०६	१२,५५,३९	...	१२,५५,३९	१६,९२,७५	...	१६,९२,७५	११,२०,६२	...	११,२०,६२

विवरणपत्र 'घ'

एकूण अर्थसंकल्प १९९३-९४ चे प्रधान शीर्षकासहीत कार्यक्रमाप्रमाणे माहिती

(रुपये हजारात)

अनुक्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च १९९१-९२			अर्थसंकल्प १९९२-९३			सुधारित अंदाज १९९२-९३			अर्थसंकल्प १९९३-९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	"२२०२, शिक्षण"												
१	प्राथमिक शिक्षण (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)	...	१,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	५,७५,९५	५,७५,९५
	(जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना)	...	७६,२०	७६,२२	...	५,०५,९८	५,०५,९८	...	५,२४,१३	५,२४,१३	...	१,६१,१४	१,६१,१४
२	माध्यमिक शिक्षण (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)	...	२,७२,१४	२,७२,१४	...	५८,१७	५८,१७	...	२,१७,३८	२,१७,३८	...	१,७८,३८	१,७८,३८
	(जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना)	...	...	...	...	३३,५१	३३,५१	...	१५,३६	१५,३६	...	...	...
३	प्रौढ शिक्षण (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)	...	२४,७९	२४,७९	...	१,७४	१,७४	...	...	...	...	...	...
४	विद्यापीठ व इतर उच्च शिक्षण (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...	...	...	...
५	सर्वसाधारण शिक्षण (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)	...	१,८०,०३	१,८०,०३	...	९८,२४	९८,२४	...	१,२४,४८	१,२४,४८	...	१,१७,९९	१,१७,९९
	(जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना)	...	७५,७२	७५,७२	...	७४,१९	७४,१९	...	८७,२८	८७,२८	...	८७,१६	८७,१६
	आदिवासी क्षेत्राबाहेरील आदिवासीसाठी	...	१,५१,९२	१,५१,९२	...	६,१३,६८	६,१३,६८	...	६,२६,७७	६,२६,७७	...	२,४८,३०	२,४८,३०
	आदिवासी उपयोजना क्षेत्र	...	९,७४,१४	९,७४,१४	...	६,४१,७१	६,४१,७१	...	१०,६५,९८	१०,६५,९८	...	८,७२,३२	८,७२,३२
	एकूण "२२०२, शिक्षण"	...	११,२६,०६	११,२६,०६	...	१२,५५,३९	१२,५५,३९	...	१६,९२,७५	१६,९२,७५	...	११,२०,६२	११,२०,६२

१. प्राथमिक शिक्षण

(एक) प्रास्ताविक :

राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात एकूण ७,१९५ प्राथमिक शाळा असून त्यात ६,९९,८५० विद्यार्थी पटसंख्या आहे आणि ह्या शाळातून २०,२१४ शिक्षक काम करतात. विरळ लोकवस्ती असलेल्या थोड्या खेड्यांना वगळता बहुतेक सर्व खेड्यांतून प्राथमिक शाळा उघडण्यात आल्या आहेत.

सामाजिक व आर्थिक सबबीमुळे ग्रामीण विभागातील पुष्कळशी मुले पूर्णवेळ शाळेत जाऊ शकत नाहीत म्हणून शासनाने अंशकालिक वर्गातून अनौपचारिक शिक्षणाची योजना सुरू केली आहे. शाळांच्या परिपूर्णतेसाठी पुरेशी जागा तसेच पात्र शिक्षकांची जरूरी प्रकर्षाने जानवते. अध्यापक विद्यालये शिक्षक प्रशिक्षणाची गरज पूर्ण करतात. हे प्रशिक्षण शिक्षकांच्या व्यावसायिक कुशलतेच्या विकासासाठी जरुरीचे आहे. अभ्यासक्रमातील बदल आणि शिक्षणातील नवीन दृष्टीकोनांचे अद्यावत ज्ञान प्राप्त करून देण्याचे दृष्टीने सेवांतर्गत प्रशिक्षणाचे कार्यक्रम आयोजित केले जातात. सन १९८९-९० मध्ये अपूर्ण बांधकामे पूर्ण करण्यासाठी रु. २१.१५ लाख मंजूर झाले आहेत व नवीन बांधकामासाठी रु. २७.०२ लाख जि. प. ना मंजूर केले आहे.

आदिवासी विद्यार्थ्यांना अधिक चांगल्या शैक्षणिक सोई उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने आणि त्यांची संख्या सुनिश्चितपणे टिकवून राहाण्यासाठी ठाणे आणि चंद्रपूर जिल्ह्यात तीन निवासी प्राथमिक शाळा उघडण्यात आल्या आहेत. त्या शाळातून मोफत जेवण, गणवेष आणि पुस्तके पुरविली जातात.

निरनिराळ्या योजनांतर्गत आदिवासी विद्यार्थ्यांना विद्यावेतन, गणवेष, पाठ्यपुस्तके इ. उत्तेजनार्थ दिली जातात. काही आदिवासी विद्यार्थ्यांची मातृभाषा कोलामी-माडिया-गोंडी आणि वारली आहे. तरीपण त्यांना मराठी माध्यमातून शिक्षण दिले जाते. मातृभाषेतील बालवाचन पुस्तकाचे अभावी आदिवासी विद्यार्थ्यांना आपली प्रगती करून घेतांना अडथळे निर्माण होतात. ह्या स्थितीत सुधारणा घडवून आणण्याच्या दृष्टीने, माडीया-गोंडी-कोलामी व वारली बोलीभाषेतील बाल वाचनाची पुस्तके तयार करून घेण्यात शासन प्रयत्नशील आहे. राज्य शिक्षणशास्त्र संस्था, पुणे ह्या संस्थेने, सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियन लँग्वेजेस, म्हैसूर आणि डेक्कन कॉलेज, पुणे ह्यांच्या सहयोगाने चंद्रपूर, यवतमाळ आणि ठाणे जिल्ह्यात बोलल्या जाणाऱ्या माडिया-गोंडी-कोलामी व वारली ह्या बोलीभाषेतून पुस्तके लिहिण्याचा एक विशेष प्रकल्प हाती घेतला आहे.

नक्ता क्रमांक १

(दोन) वित्तीय आवश्यकता : (रुपये हजारात)

कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च १९९१-९२			अर्थसंकल्प १९९२-९३			सुधारित अंदाज १९९२-९३			अर्थसंकल्प १९९३-९४		
	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
ए---कार्याचे वर्गीकरण---												
प्राथमिक शिक्षण												
प्राथमिक शिक्षणासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना सहाय्य.	...	४,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	७,७५,९५	७,७५,९५
एकूण---ए---स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा---वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण---ए---निव्वळ	...	४,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	५,७५,९५	५,७५,९५
बी---उद्दिष्टवार वर्गीकरण---												
प्राथमिक शिक्षणासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना सहाय्य, जिल्हा परिषदांना अनुदान.	...	४,३६,८५	४,३६,८५	...	४,३३,८५	४,३३,८५	...	५,८३,००	५,८३,००	...	४,२५,२३	४,२५,२३
इतर खर्च	...	६०,३३	६०,३३	...	५०,७२	५०,७२	...	३८,६५	३८,६५	...	१,५०,७२	१,५०,७२
एकूण---	...	४,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	५,७५९५	५,७५,९५
एकूण---बी---स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा---वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण---बी---निव्वळ	...	४,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	५,७५,९५	५,७५,९५
सी---वित्तव्यवस्थेची साधने---												
मागणी क्र. टी-८ प्रधान शिर्ष २२०२ शिक्षण												
एकूण---सी---स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा---वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण---सी---निव्वळ	...	४,९७,१८	४,९७,१८	...	४,८४,५७	४,८४,५७	...	७,२१,६५	७,२१,६५	...	५,७५,९५	५,७५,९५

जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना

प्राथमिक विभाग

तक्ता क्रमांक १ (अ)

(रु. हजारांत)

अनुक्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च १९९१–९२			अर्थसंकल्प १९९२-९३			सुधारित अंदाज १९९२–९३			अर्थसंकल्प १९९३–९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
०१	प्राथमिक शिक्षण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०३	प्राथमिक शाळांसाठी स्थानिक संस्थांना सहाय्य.	...	७६,२०	७६,२०	...	५,०५,९८	५,०५,९८	...	५,२४,१३	५,२४,१३	...	१,६१,१४	१,६१,१४
	(१) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समित्या अधिनियम १९६१, यांच्या कलम १८७ अन्वये जिल्हा परिषदांना योजनांतर्गत अनुदाने	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(ए) राज्य योजनांतर्गत योजना (२,२०,२२,३३६).	...	७६,२०	७६,२०	...	५,०५,९८	५,०५,९८	...	५,२४,१३	५,२४,१३	...	१,६१,१४	१,६१,१४
	(ए) राज्य योजनांतर्गत योजना (२,२०,२२,४०७).	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण	१०३ प्राथमिक शाळांसाठी स्थानिक संस्थांना सहाय्य.	...	७६,२०	७६,२०	...	५,०५,९८	५,०५,९८	...	५,२४,१३	५,२४,१३	...	१,६१,१४	१,६१,१४
एकूण	०१ प्राथमिक शिक्षण	...	७६,२०	७६,२०	...	५,०५,९८	५,०५,९८	...	५,२४,१३	५,२४,१३	...	१,६१,१४	१,६१,१४

१ (१०) : गटस्तरावर तपासणी, पर्यवेक्षण व मार्गदर्शन करणारी यंत्रणा मजबूत करणे.

जिल्हा परिषदा अस्तित्वात आल्यावर माध्यमिक व प्राथमिक शाळांची तपासणी, ९ ते १४ वयोगटातील शाळेत न जाणाऱ्या मुलांना अनौपचारिक शिक्षण देणे, प्रौढ शिक्षण वगैरे सर्व गोष्टींची सर्वस्वी जबाबदारी शिक्षणाधिकाऱ्यांवर पडू लागली. त्यामुळे प्राथमिक स्तरावरील शिक्षणाचे पर्यवेक्षण, मार्गदर्शन, तपासणी इ. कामाकडे लक्ष केंद्रीत करणे शिक्षणाधिकाऱ्यांस अवघड वाटू लागले. सुधारित अभ्यासक्रम, जलदगतीने वाढणारी संख्या, गुणात्मक वाढीसाठी प्रयत्न इ. मुळे प्राथमिक शिक्षणाचे मार्गदर्शन, तपासणी व पर्यवेक्षकाचे काम जास्तीतजास्त जवळून सतत व खोलवर होणे अत्यंत आवश्यक ठरले आहे. त्यामुळे ही यंत्रणा जास्तीतजास्त मजबूत करणे ही अत्यंत महत्वाची निकड आहे. प्राथमिक स्तरावरील सुधारणा ही त्यानंतरच्या सर्व स्तरावरील सुधारणेकरिता निश्चितच मदत करणारी ठरणार आहे. वरील गोष्टींचा सर्वकष विचार करून पुढील प्रस्ताव सादर करण्यात येत आहे.

तपासणी अधिकाऱ्याचे कार्यभाराचा संक्षेप दाखविणारा तक्ता

तक्ता दोन

	जिल्ह्याचे नाव	जि. प. शाळा/नगरपालिका शाळा/खाजगी शाळा/नगरपरिषद शाळा					
		शाळांची संख्या			शिक्षक संख्या		
		(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४
	१	२	३	४	५	६	७
१	ठाणे	१,६६६	१,६८०	१,७००	४,५९२	४,८००	५,०००
२	रायगड	८२	८२	८५	१३१	१३८	१४०
३	नाशिक	१,२६०	१,२५६	१,२७६	३,६३२	३,६३२	३,७००
४	धुळे	१,३७५	१,४००	१,४५०	४,४६०	४,४७०	४,४८०
५	जळगाव	२९९	३१०	३२५	२,२८१	२,३५०	२,४८०
६	अहमदनगर	२६१	२८०	२८५	७३८	७७५	७९२
७	पुणे	१८७	१९०	१९५	८७०	८९२	९२२
८	नांदेड	३४६	३४६	३४६	१,१२२	१,५००	१,५००
९	अमरावती	३४१	३४१	३४१	७३०	७३०	७३०
१०	यवतमाळ	४३४	४३४	४३४	१,३१५	१,३१५	१,३१५
११	नागपूर	१२८	१३४	१४०	४८७	५८७	७००
१२	भंडारा	४७४	४९५	५०४	१,९३५	१,९५४	२,०१०
१३	चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...
१४	गडचिरोली	१,१४५	१,२१०	१,२४५	२,९९५	३,१००	३,१५०
	एकूण	७,९९८	८,१६७	८,३२६	२५,२८८	३,८३०	२६,९११

(१) (२) शाळा नसलेल्या गावी नवीन प्राथमिक शाळा उघडण्यासाठी जिल्हा परिषदांना अनुदान :

शासनाच्या अनेक महत्त्वाच्या कार्यक्रमांपैकी, सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षणाचा प्रसार करणे व प्रत्येक विद्यार्थ्याला आपल्या राहत्या ठिकाणापासून चालत जाण्याइतक्या अंतरावर शिक्षणाची सोय करून देणे हा एक महत्त्वाचा कार्यक्रम आहे. या धोरणानुसार स्थानिक संस्थांनी प्राथमिक शिक्षणाच्या टप्प्या-टप्प्यांनी सोयी करून देण्याचे प्रयत्न केले आहेत. तथापि राज्यात अद्याप अशी काही खेडी व वस्त्या, विशेषत: डोंगराळ व आदिवासी भागात आहेत की जेथे प्राथमिक शिक्षणाची अद्याप सोय नाही. निधीच्या उपलब्धतेनुसार अशा खेड्यांतून व वस्त्यांतून प्राथमिक शिक्षणाची सोय करण्याचे प्रयत्न आठव्या पंचवार्षिक योजनेत करण्यात येत आहेत.

तक्ता क्रमांक ३

(रुपये हजारात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	शाळारहित खेड्यातून/वस्त्यातून सुरू करण्यात आलेल्या नवीन प्राथमिक शाळांची संख्या			पटावरील संख्या			जिल्हा परिषदांनी केलेला खर्च			शासनाने दिलेले अनुदान			शेरा
		(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
१	ठाणे	२५	३०	३५	७५०	९००	१,०५०	६००	७५०	८७०	६००	७५०	८७०	...
२	रायगड	०६	५०	७०	१,३६०	२,०००	२,०७५	६१	१३८	२५०	५७	१३८	२५०	...
३	नाशिक	२४	२४	५०	२४०	२५०	५००	२५०	२६०	२७०	१२७	१२७	२६०	...
४	धुळे	३९	४८	७०	१,८००	२,४००	३,५००	७८	८८	११०	९८१	...	...	...
५	जळगाव	४	४	६	८०	८०	१२०	२८	१०३	११०	३०	...	...	...
६	अहमदनगर	२	२	३	६४	६८	७५	४५	४८	६५	४५	४८	६८	...
७	पुणे	३	१५	२०	३०	४५०	६००	७२	३६०	४८०	७२	३६०	४८०	...
८	नांदेड	३३	४०	४५	८२५	१,६००	१,८००	११९	३६०	३८०	२००	३६०	३८०	...
९	अमरावती	३४	३६	३६	८३४	८८७	८८७	१०५	११०	११५	१०५	११०	११५	...
१०	यवतमाळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११	भंडारा	८	२७	२७	२४०	१,०८०	१,०८०	१८५	१९०	१९०	१९०	१९०	१९०	...
१२	नागपूर	२	...	...	४४	४५	४८	२७	...	...	२७	...	...	...
१३	चंद्रपूर	११	११	१२	१६५	१७०	२००	२००	...	...	३९१	...	...	...
१४	गडचिरोली	७९	१३३	५०	८६,३४०	८८,०००	९०,०००	१,४२१	१३,३०	१,८३०	१,४३३	९१४	१,९००	...
	एकूण बेरीज—	२८८	४२०	४२४	९२,८३२	९७,९३०	१,००,०३५	३,१९१	३७,३७	४,७३५	४,२५८	२,९९७	४,५१३	..

(१) (३) **पुस्तक पतपेढीची स्थापना**--ग्रामीण आदिवासी व डोंगराळ भागातील पुष्कळसे लोक दारिद्र्यरेषेखालील जीवन कंठीत असतात शाळेमध्ये जाणाऱ्या त्यांच्या मुलांना ते आवश्यक ती क्रमिक पुस्तके देऊ शकत नाहीत परिणामी शिक्षणाच्या निरनिराळ्या स्तरावर फार मोठ्या प्रमाणावर गळती होत असते, या परिस्थितीवर उपाय म्हणून जिल्हा परिषद, नगरपालिका, नगरपरिषदा, महानगरपालीकांच्या प्राथमिक शाळातील तसेच जिल्हा परिषद, नगरपालिका, नगरपरिषदा, महानगरपालिका आणि मान्यताप्राप्त व अनुदानीत अशासकीय माध्यमिक शाळातील अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, समाजातील इतर दुर्बल घटक अशा जाती व वर्गातील विद्यार्थ्यांना क्रमिक पुस्तकांचे खर्च कर्जाऊ देण्याची व्यवस्था, शाळातून स्थापन झालेल्या योजनेखालील पुस्तक पेढीद्वारे देण्यात येतात, शैक्षणिक वर्ष संपताच दिलेले पुस्तक संच विद्यार्थ्यांना परत करावयाचे असतात. प्रत्येक तीन वर्षांनी पेढीतील पुस्तक संच बदलण्याची तरतूद योजनेमध्ये आहे. लाभार्थ्यांची संख्या एकूण पट संख्येच्या २५ टक्के विद्यार्थी येथपर्यंत मर्यादित केलेली आहे. पात्र विद्यार्थ्यांची संख्या एकूण संख्येच्या २५ टक्के पेक्षा जास्त असल्यास ती स्थानिक संस्थानी त्यांच्या खर्चाने जादा होणाऱ्या पात्र विद्यार्थ्यांना पुस्तक संच पुरविण्याचे आवाहन करण्यात आलेले आहे.

ही योजना सर्व प्रथम सन १९७६-७७ मध्ये इयत्ता १ ते ४थी या वर्गांना लागू करण्यात आली सन १९७७-७८ मध्ये ५ वी ते ७ वी या इयत्तांना विस्तारित करण्यात आली आणि सन १९७८-७९ मध्ये ८ वी ते ९ वी ला लागू करण्यात आली. सन १९७९-८० मध्ये ही योजना इयत्ता १० वी ला लागू करण्यात आली आहे.

योजनेखालील लाभार्थी व खर्चदर्शक तक्ता—

तक्ता क्र. ४

(रुपये हजारात)

अ. क्र. १	जिल्हा २	वर्ष ३	फायदा घ्यावयाच्या लाभार्थींची संख्या — इयत्ता १ली २री ३री ४थी एकूण १ ते ४ (४)	फायदा घ्यावयाच्या लाभार्थींची संख्या — इयत्ता ५वी ६वी ७वी एकूण ५ ते ७ (५)	लाभार्थींची संख्या — इयत्ता १ली २री ३री ४थी एकूण १ ते ४ (६)	लाभार्थींची संख्या — इयत्ता ५वी ६वी ७वी एकूण ५ ते ७ (७)	शासकीय अनुदान ८
१	ठाणे	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	३३,०५४	...	१३,७८८	...	५३८
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	३४,४००		१६,६२२	..	१,६००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	२२,५००	३,३००	१७,५००	२,३००	७२५
२	रायगड	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	८,३१९	...	१,६५५	...	१३२
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	८,५२६	..	१,८२५	...	३००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	८,७३९	...	२,१३०	...	३१०
३	नाशिक	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	२३,४६२	...	१,४८५	...	४०१
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	१८,६६२	...	३,३५८	...	८००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	१२,९५०	७,०००	३३,००	१,५००	८००
४	धुळे	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	४९,५००	...	३,२९०	.	३५७
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	५०,०००	...	१२,८२०	...	३००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	२३,३७५	१,७००	६,८००	१,९००	३००
५	जळगाव	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	१,९००	...	१,२४०	...	२८३
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	२,०००	...	१,४००	...	३००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	१,०६०	१,००	८६०	७५	३००
६	अहमदनगर	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	२५,१४१		३,२४२	...	३५८
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	२५,७३८	...	३,३५१	...	३७२
		१९९३–९४ (अंदाजे)	२६,१८५	...	३,७२०	...	३८०

तक्ता चार—चालू

(रुपये हजारांत)

१	२	३	४	५	६	७	८
७	पुणे	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	२,९३३०	...	११,७३२	...	४३०
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	३०,०६३	...	२०,०००	...	८६०
		१९९३–९४ (अंदाजे)	३,०८१४	...	२५,०००	...	९००
८	नांदेड	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	५७,८२७	...	५,७९०	...	४४६
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	२१,९६७	...	२,२००	...	५००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	२५,८००	४,०००	३००	६००	५९१
९	अमरावती	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	१२,१५०	...	१०,९२१	...	४३४
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	१२,६००	...	१२,६००	...	७६२
		१९९३–९४ (अंदाजे)	१३,०००	९५०	८,५५०	३७५	८००
१०	यवतमाळ	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	५५,०५८	....	३२,०००	...	४१०
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	५७,०००	...	२७,०००	...	५५०
		१९९३–९४ (अंदाजे)	५९,०००	५,०००	१६,०००	५,०००	६२५
११	नागपूर	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९,१४७	...	१,८७५	...	४७३
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	९,३७६	...	२,३००	...	३००
		१९९३-९४ (अंदाजे)	९,६१०	२,४०४	२,५६०	१,५५०	७६१
१२	भंडारा	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	४८,४६२	...	१५,४९५	...	४०६
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	४९,५००	...	१५,७७७	...	३३०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	५१,४८७	१०,६५०	१६,३५०	२,९६९	४००
१३	चंद्रपूर	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष))	१६,२००	...	७,९८५	...	४४५
		१९९२-९३ (अपेक्षित	४७,२३०	...	१९,६९४	...	४४५
		१९९३-९४ (अंदाजे)	४०,५००	१५,०००	२०,०००	३,५५०	४४१
१४	गडचिरोली	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	७०,४२६	...	१४,९७७	...	२८७
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	७५,४२६	...	१५,५००	...	२४०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	८०,४३०	१२,०००	१६,०००	४,०००	६००
	एकूण	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	४,३९,९७६	...	१,२५,४७५	...	५,४००
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	४,४२,४८८	...	१,५४,४४७	...	७,६५९
		१९९३-९४ (अंदाजे)	४,०५,४४६	६२,१०४	१,३९,०७०	२२,८१९	७,९३७

(१) (४) प्राथमिक शाळा इमारतीचे बांधकाम : अविकसित आदिवासी क्षेत्रातील प्राथमिक शाळेंच्या इमारती अपुऱ्या व असमाधानकारक आहेत. प्राथमिक शाळांना इमारती उपलब्ध करून देण्याचा कार्यक्रम जिल्हा परिषदांनी हाती घेणे शक्य व्हावे म्हणून प्रत्येक वर्ग खोलीची किंमत रु. ७८,२०० पर्यंत ठेवून प्रत्येक वर्ग खोलीसाठी रु. ३१ २८० अगर बांधकामाच्या एकूण खर्चाच्या ४०% यापैकी जी रक्कम कमी असेल त्या दराने शासन अनुदान देता असे परंतु १९८६-८७ पासून प्राथमिक शाळा नमुना आराखड्यामध्ये बदल करण्यात आला असून सुधारित आराखड्यानुसार एका शाळा खोलीच बांधकाम खर्च कमाल रुपये ४४,७६० निश्चित करण्यात आला आहे. या खर्चावर शासनाकडून प्रत्यक्ष खर्चाच्या ४०% अथवा रु. १७,९०४ यापैकी जी रक्कम कमी असेल त्या रकमेइतके अनुदान देण्यात येईल. व उर्वरित खर्च जवाहर रोजगार योजनेतून करण्यात येईल. सदरचे दर १९९०-९१ पासून लागू आहेत. शाळा खोल्याची जुनी अपूर्ण बांधकामे पूर्ण करण्याचा निर्णय शासनाने घेण्यात आल्याने १९८१-८२ मध्ये अपूर्ण बांधकाम पूर्ण करण्यासाठी रु. ९.०० लाखांची तरतूद करण्यात आली. त्यासाठी जुन्या आराखड्याप्रमाणे एका शाळा खोलीचा बांधकाम खर्च रुपये ३९,२०० निश्चित करण्यात आला असून त्यावर प्रत्यक्ष खर्चाच्या ९५% अथवा रुपये ३७,२४० यापैकी जी रक्कम कमी असेल त्या रकमेइतके शासकीय अनुदान देण्यात येते. या अनुदानातून पूर्वी दिलेले अनुदान वजा करण्यात येते. जि. नि. वि. मंडळाने उपलब्ध करून दिलेल्या निधीच्या उपलब्धतेवरच जिल्हा परिषदांना अनुदान मंजूर केले जाते.

तक्ता क्रमांक ५ (रुपये हजारांत)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष		एकूण दिलेले अनुदान	अपेक्षित बांधावयाच्या वर्ग खोल्यांची संख्या
१	ठाणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१,०५०	५९
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	२,०००	६४
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१,१००	६१
२	रायगड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	३४६	१९
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	९००	१२९
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१,३५०	३०
३	नाशिक	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	५००	२८
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	८००	२६
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५२०	३०
४	धुळे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	३००	१७
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	६००	१९
		१९९३-९४	(अंदाजे)	३२०	१९
५	जळगाव	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३००	१०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
६	अहमदनगर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	३०३	१७
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३०३	१०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५००	२७
७	पुणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	३००	१७
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३००	१०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	३००	१७
८	नांदेड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	४४७	१४
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
९	अमरावती	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१,१८०	६६
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३५८	१२
		१९९३-९४	(अंदाजे)	६४५	६५
१०	नागपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३५८	११
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
११	भंडारा	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	७५	४
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	२००	६
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१२	यवतमाळ	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१,३००	७२
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	९१६	२९
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१३	चंद्रपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१९८	११
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	७९२	२५
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१४	गडचिरोली	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अप्रत्यक्ष)	४४७	१४
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
	एकूण	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	५,५५२	३१०
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	८,७२१	२७९
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४,०९०	१८४

(१)(५) आदिवासी विभागातील प्राथमिक शाळातील शिक्षकांसाठी निवासस्थाने बांधण्याकरिता जिल्हा परिषदांना अनुदान– आदिवासी व डोंगराळ विभागात काम करणाऱ्या शिक्षकांना राहण्याची जागा मिळणे फार कठीण जाते हे सर्वांना चांगले माहित आहे. त्यामुळे त्यांची नेमणूक अशा भागात झाल्यास ते तिकडे जाण्यास उत्सुक नसतात ही बाब प्राथमिक शिक्षण कार्यावर प्रतिकूल परिणाम करते आणि त्यामुळे आदिवासी मुलांच्या शिक्षणाचीही हेळसांड होते. प्राथमिक शाळा शिक्षकांनी आदिवासी भागात जाऊन काम करावे म्हणून काही उत्तेजन देण्याच्या दृष्टीने त्यांना निवासस्थाने पुरविण्याची योजना प्रस्तावित केली आहे. योजनेनुसार प्रत्येक निवासस्थानाचा बांधकाम खर्च अंदाजे रु. ८५,००० होईल असे गृहीत धरले आहे व प्रत्येक निवासस्थान बांधण्यासाठी १००% अनुदान जिल्हा परिषदेस दिले जाते. सन १९९०-९१, १९९१-९२, १९९२-९३ जि. नि. वि. मं. ने तरतूद केलेली नाही.

दिलेले अनुदान बांधकामाच्या अपेक्षित खोल्यांची संख्या दर्शक तक्ता

तक्ता क्र. ६

(रुपये हजारात)

अ. क्र. १	जिल्ह्याचे नांव २	वर्ष ३		दिलेले अनुदान ४	बांधावयाच्या अपेक्षित खोल्यांची संख्या ५
१.	ठाणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
२.	रायगड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
३.	नाशिक	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
४.	धुळे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
५.	जळगाव	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
६.	अहमदनगर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
७.	पुणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
८.	नांदेड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
९.	अमरावती	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१०.	नागपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
११.	भंडारा	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१२.	यवतमाळ	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	..	...
१३.	चंद्रपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
१४.	गडचिरोली	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...
	एकूण	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)		
		१९९२-९३	(अपेक्षित)		
		१९९३-९४	(अंदाजे)		

(१)(६) अंशकालीन वर्ग सुरू करणे--मध्यवर्ती सल्लागार शिक्षण मंडळाने ९ ते १४ या वयोगटातील जी बालके आपले प्राथमिक शिक्षण काही ना काही कारणास्तव पूर्ण करू शकली नाहीत त्यांच्यासाठी सोयीच्यावेळी सकाळी अगर सायंकाळी अंशकालीन वर्ग सुरू करावेत अशी शिफारस केली आहे. या योजनेनुसार अंशकालीन शिक्षक या वयोगटातील मुलांसाठी अंशकालीन वर्ग चालवितात. अंशकालीन शिक्षकांना दरमहा ५० रु. मानधन दिले जाते. आणि जी मुले ह्या वर्गात येतात त्यांना मोफत क्रमिक पुस्तके आणि सादिलवार दिला जातो. १ ते ४ थी चा अभ्यासक्रम या मुलांना शिकविला जातो आणि ही मुले दोन ते तीन वर्षांत हा अभ्यासक्रम त्यांच्या कुवतीप्रमाणे पूर्ण करू शकतात.

तक्ता क्र. ७

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष		सुरू केलेल्या वर्गांची संख्या	दाखल केलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या	खर्च
१	२	३		४	५	६
१.	ठाणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	७	२२०	३
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	७	३००	७
		१९९३-९४	(अंदाजे)	७	३००	७
२.	रायगड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
३.	नासिक	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२	४०	४
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५	१००	१०
४.	धुळे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१०	२४०	६
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१२	२७०	७
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१४	३००	८
५.	जळगाव	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	११	२३०	११
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१२	२४०	१२
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१३	२५०	१३
६.	अहमदनगर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	४०	१२००	२१
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	४२	१२६०	२१
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४५	१३५०	२२
७.	पुणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
८.	नांदेड	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	५८	१७४०	६७
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	५८	१७४०	५८
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५८	१७४०	५८
९.	अमरावती	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	४९	३६०	६१
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	४९	३७०	६३
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५०	३७०	६३
१०.	नागपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
११.	भंडारा	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	....	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
१२.	यवतमाळ	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
१३.	चंद्रपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२३	६९०	...
		१९९२-९२	(अपेक्षित)	२३	६९०	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	२३	६९०	...
१४.	गडचिरोली	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	...	...	...
	एकूण	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२००	४७२०	१७३
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	२०४	४८७०	१६८
		१९९३-९४	(अंदाजे)	२१५	५१००	१८१

(१) (७) प्राथमिक शाळातील अनुसूचित जमातींच्या विद्यार्थ्यांना विशेष सवलती—आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळांच्या १ ली ते ४ थी या वर्गातील विद्यार्थ्यांची गळती व हजेरीतील अनियमितपणा दखल घेण्यालायक आहे. आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळांच्या १ ली ते ४ थी मधील अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांचे गळतीचे प्रमाण कमी करून आणि नियमीत उपस्थिती वाढविण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहन देणे अत्यंत जरूरीचे आहे. या योजनेखाली आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळांच्या १ ली व २ री या वर्गातील अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना मोफत गणवेशाचे संच व लेखन-साहित्य पुरविले जाते. गणवेशाच्या प्रत्येक संचात मुलांसाठी एक अर्धी चड्डी, सदरा, टोपी व मुलींसाठी एक स्कर्ट व ब्लाऊज यांचा समावेश असतो. ज्या आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील साक्षरतेचे प्रमाण १०% पेक्षा कमी आहे व शाळेची पटसंख्या ७०% पेक्षा कमी आहे अशा आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळेतील ६ ते ११ वयोगटातील पात्र आदिवासी विद्यार्थ्यांना हे लेखनसाहित्य दिले जाते. प्रत्येक गणवेश संचाकरिता सन १९९०-९१ पासून रु. ७० व लेखनसाहित्याकरिता रु. १० याप्रमाणे एकूण रु. ८० प्रत्येक लाभार्थ्याप्रित्यर्थ अनुदान दिले जाते.

विद्यार्थी संख्या, लाभार्थी व खर्चदर्शक तक्ता

तक्ता क्र. आठ

(रुपये हजारात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळांच्या इयत्ता १ ली व ४ थी मधील अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांची संख्या			समावेशीत विद्यार्थी संख्या			खर्च		
		(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१.	ठाणे	७२९,१०	७४०,००	७७०,००	९१,६४	२००,००	२३८,००	६,१२	१३,१२	१३,५०
२.	रायगड	४२,५०	४५,००	४७,००	३६,००	४०,००	४५,००	२,८८	३२,००	३६,००
३.	नाशिक	१०१,४२	१०५,३३	१०७,००	२४,८०	६२,५०	६५,५०	१,९८	५,०४	५,२४
४.	धुळे	९०८,५०	९०९,००	९०९,५०	९३,८०	१५०,००	२००,००	७,२५	१५,००	२०,००
५.	जळगाव	३,९६	९,५१	९,६०	३,९६	९,५१	११,००	२६,००	६,१०	७,५०
६.	अहमदनगर	२५,००	५०,००	५५,००	२३,६२	४५,००	५२,००	१,५१	२,००	२,५०
७.	पुणे	११३,२८	१९०,००	२००,००	११३,२८	१९०,००	२००,००	९,०६	१५,२८	१६,००
८.	नांदेड	१,६६	१६०,००	१६०,००	१,६६	१६०,००	१६०,००	७	१,६३	१,६३
९.	अमरावती	१५३,७२	१६०,००	१७०,००	१३०,५०	१६५,६०	१२८,००	७,२०	८,००	९,००
१०.	यवतमाळ	१४२,८८	१५५,००	१६५,००	२५,००	३७,५०	५०,००	२,००	३,००	४,००
११.	नागपूर	५४,५९	५५,१९	५६,१८	१६,७९	१६,७९	१६,७९	१,३४	१,३४	१,३४
१२.	भंडारा	४०२,५०	४१९,५०	४३३,५०	१४०,००	१४४,५०	१५५,००	५,२१	६,००	६,६०
१३.	चंद्रपूर	८०,००	८३,७०	९४,७०	४२,८६	६४,२०	६८,३०	३,००	५,१३	५,४६
१४.	गडचिरोली	३०१०,००	१५५०,००	२०७०,००	४०५,९८	४०५,९८	४०५,९८	१,०१	१,५५	१,८६
	एकूण	५७६९,११	६१८५,३०	५२४७,४८	१०२३,८९	१६३१,५८	१७९५,५७	७४,७०	११५,२६	१३०,६३

(१) (९) आदिवासी उपयोजना विभागात विकासवाडी (पाळणाघर) ची स्थापना—असे निदर्शनास येते की, आदिवासी मुलांना (शालेय वयाच्या) त्यांच्या पालकांचे अनुपस्थितीत घरीच, घरातील लहान मुलांचा सांभाळ करावा लागतो. ज्यामुळे त्या मुलांना नियमितपणे शाळेत उपस्थित राहता येत नाही. यावर अशी योजना तयार करावी लागेल की, ज्यामुळे आदिवासी मुलांना, लहान मुलांना सांभाळण्याच्या कामातून मुक्तता मिळून ती शाळेस नियमितपणे उपस्थित राहतील. यासाठी ज्या आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळेस, ज्यांना बालवाडया जोडलेल्या आहेत त्या प्राथमिक शाळांना पाळणाघरे जोडावीत असे ठरविण्यात आले. या पाळणाघरात लहान बालकांची सांभाळण्याची व दुधाची सोय झाल्यास, शालेय वयाची मुले या कामातून मुक्त होतील.

प्रत्येक पाळणाघरात जास्तीत जास्त दहा बालकांची सोय असेल. शाळेच्या वेळात बालकांना सांभाळण्यासाठी एक स्त्री सेविका असेल जिला दरमहा रु. ५० मानधन देण्यात येते. बालकांना दूध देण्याची सोय असून त्यावर प्रत्येक बालकामागे दर महा रु. २५ प्रमाणे वर्षातील १० महिने खर्च केले जातात साधन सामग्रीसाठी रु. ५०० अनावर्ती मंजूर केले जातात.

खालील तक्ता, पाळणाघरे, बालकांची संख्या खर्च वगैरे दर्शवितो.

तक्ता क्रमांक नऊ

(रुपये हजारात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	पाळणाघरांची संख्या			बालकांची संख्या			खर्च/अनुदान			जिल्हा परिषद अनुदान			शेरा
		(प्रत्यक्ष) ९१-९२	(अपेक्षित) ९२-९३	(अंदाजे) ९३-९४	(प्रत्यक्ष) ९१-९२	(अपेक्षित) ९२-९३	(अंदाजे) ९३-९४	(प्रत्यक्ष) ९१-९२	(अपेक्षित) ९२-९३	(अंदाजे) ९३-९४	(प्रत्यक्ष) ९१-९२	(अपेक्षित) ९२-९३	(अंदाजे) ९३-९४	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
१.	ठाणे	४	४	४	४०	४०	४०	६	१०	१०	६	१०	१०	
२.	नाशिक	४	४	४	६०	६०	६०	२	२	२	२	२	२	
३.	धुळे	४	४	४	४०	४०	४०	४	४	४	४	४	४	
४.	पुणे	१	१	१	१०	१०	१०	३	३	३	३	३	३	
५.	अहमदनगर	१	१	१	१०	१०	१४	३	३	४	३	३	४	
६.	अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
७.	यवतमाळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
८.	चंद्रपूर	१	१	१	२५	२५	२५	२	३	३	२	३	३	
९.	गडचिरोली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
१०.	रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	एकूण	१५	१५	१५	१८५	१८५	१८९	२०	२५	२६	२०	२५	२६	

राज्यातील आदिवासी जिल्हयात बालभवन स्थापन करणे

आदिवासी जिल्हयात १९८९-९० मध्ये बालभवनें स्थापन करण्यात आलेली आहेत. जिल्हा बालभवन हे ५ ते १४ वयोगटातील बालकांना उपस्थित राहून त्यांची विचार क्षमता विकसित करणे, कौशल्य, आत्मविश्वास, व्यक्तिमत्व जीवनविषयक श्रद्धा, मानवताउपयोगी रचनात्मक कार्य हया विविध बाबींना स्पर्श करणाऱ्या कार्यक्रमात सहभागी होण्याची संधी उपलब्ध करून देते. बालभवनात येणाऱ्या मुलांना कार्यानुभव, चित्रकला, संगीत, गोष्टी सांगणे, इत्यादी विषयांचे शिक्षण देण्याची व्यवस्था असते. बालभवनाची स्थापना विद्यार्थ्यांना उपयोगी असल्याचे दिसून आले आहे. याशिवाय जिल्हयातून उघडण्यात आलेल्या खाजगी बालभवनास शासनाकडून रु. ५,००० रुपयांचे आवर्ती अनुदान देण्यात येते व इतर खर्च स्वेच्छा संस्थांनी सोसावयाचा आहे.

जिल्हा बालभवनांतील विद्यार्थी संख्या, झालेला खर्च व दिलेले अनुदान दर्शविणारा (तक्ता दहा)

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	जिल्हा	बालभवनची संख्या			प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या			झालेला खर्च			दिलेले अनुदान		
		(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४	(प्रत्यक्ष) १९९१-९२	(अपेक्षित) १९९२-९३	(अंदाजे) १९९३-९४
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
१	यवतमाळ ...	१०	२०	२०	३७३	८००	८००	५०	१००	१००	५०	...	...
२	गडचिरोली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण ...	१०	२०	२०	३७३	८००	८००	५०	१००	१००	५०	...	...

एच-१९८२—४४

तक्ता क्रमांक अकरा

गट शिक्षण अधिकाऱ्यांनी स्थापन केलेल्या कार्यालयांची संख्या व शिक्षण विस्तार अधिकाऱ्यांच्या मंजूर केलेल्या जादा पदांची संख्या आणि गट शिक्षण अधिकाऱ्यांच्या वेतनासाठी झालेला व जिल्हा परिषदांना अनुदान देण्यासाठी झालेला खर्च दर्शविणारा तक्ता.

(रुपये हजारांत)

अ. क्र.	जिल्हा	स्थापन झालेल्या गट कार्यालयांची संख्या			मंजूर करण्यात आलेल्या जादा भागाधिकाऱ्यांची संख्या			उपशिक्षणाधिकाऱ्यांच्या वेतन व भत्त्याकरिता आलेला खर्च			जिल्हा परिषदांना देण्यात आलेला अनुदानाकरिता खर्च		
		प्रत्यक्ष १९९१–९२	अपेक्षित १९९२–९३	अंदाजे १९९३–९४	प्रत्यक्ष १९९१–९२	अपेक्षित १९९२–९३	अंदाजे १९९३–९४	प्रत्यक्ष १९९१–९२	अपेक्षित १९९२–९३	अंदाजे १९९३–९४	प्रत्यक्ष १९९१–९२	अपेक्षित १९९२–९३	अंदाजे १९९३–९४
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
१	ठाणे	१३	१३	१३	७८	८०	८०	६·५०	७·२०	७·५०	६·५०	७·२०	७·५०
२	रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३	नाशिक	१३	१३	१३	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४	धुळे	१०	१०	१०	१६	१६	१६	३·३७	३·३९	३·४०	६·५२	६·५२	६·५३
५	जळगाव	३	३	३	३	३	३	१·२५	१·३०	१·३५	१·१५	१·२०	१·२५
६	अहमदनगर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७	पुणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८	नांदेड	१	१	१	४	६	६	५०	८०	१००	७०	७५	८०
९	अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०	यवतमाळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११	नागपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१२	भंडारा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१३	चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४	गडचिरोली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण	४०	४०	४०	१०१	१०५	१०५	११·६२	१२·६९	१३·२५	१४·८७	१५·६७	१६·०८

१ (१२) जिल्हा परिषदांनी सुरू केलेल्या एक शिक्षकी प्राथमिक शाळा, त्याकरिता नेमलेले शिक्षक आणि यासाठी जिल्हा परिषदांना मिळालेले अनुदान.

प्राथमिक शिक्षणाचा सार्वत्रिक प्रसार करण्याच्या कार्यक्रमाचा एक प्रमुख भाग असा आहे की, प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या घरापासून सहज चालता येईल किंवा घरापासून एक किलोमिटर अंतरावर प्राथमिक शिक्षणाच्या सोई उपलब्ध असल्या पाहिजेत. या धोरणास अनुसरुण टप्प्या-टप्प्याने स्थानिक स्वराज्य संस्थांमार्फत शिक्षणाच्या सोई उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न करण्यात येत आहे. प्राथमिक शिक्षणाची सोय उपलब्ध नसलेल्या २०० पेक्षा जास्त लोकवस्तीच्या खेड्यातून वस्त्यातून टप्प्या-टप्प्याने प्राथमिक शिक्षणाची सोय उपलब्ध करून घेणाऱ्या जिल्हा परिषदांना अनुदान देण्यात येते. या योजनेखाली जिल्हा परिषदांनी अशी खेडी व वस्त्यातून द्विशिक्षकी शाळा सुरू करून त्यासाठी दोन प्राथमिक शिक्षक नियुक्त करावयाचे आहेत. अशा शिक्षकांच्या वेतन व भत्यावरील खर्चावर जिल्हा परिषदांना १००% अनुदान देण्यात येते.

१९८७-८८ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन प्राथमिक शाळा उघडताना ती द्विशिक्षकी उघडण्यात येते.

तक्ता क्रमांक १२

जिल्हा परिषदांनी सुरू केलेल्या द्विशिक्षकी प्राथमिक शाळा, त्याकरिता नेमलेले शिक्षक आणि याकामी जिल्हा परिषदांना दिलेले अनुदान

अनु-क्रमांक	जिल्हा	उघडलेल्या नवीन द्वीशिक्षकी शाळांची संख्या			नेमलेल्या प्राथमिक शिक्षकांची संख्या			जिल्हा परिषदांना दिलेले अनुदान		
		प्रत्यक्ष १९९१-९२	अपेक्षित १९९२-९३	अंदाजित १९९३-९४	प्रत्यक्ष १९९१-९२	अपेक्षित १९९२-९३	अंदाजित १९९३-९४	प्रत्यक्ष १९९१-९२	अपेक्षित १९९२-९३	अंदाजित १९९३-९४
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१	ठाणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२	रायगड	...	४७	५०	...	९४	१००	...	३७६	४००
३	नाशिक	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४	धुळे	२५	३२९	१५०	२५	३२९	१५०	६००	८४,७२	३६,००
५	जळगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६	अहमदनगर	७	७	१०	७	७	१०	५६	६०	६०
७	पुणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८	नांदेड	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९	अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०	यवतमाळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११	भंडारा	८	२७	१५	८	२७	१५	४००	१५,००	८००
१२	नागपूर	१	...	...	१	...	...	१४	...	...
१३	चंद्रपूर	...	२०	५	...	२०	५	...	१०,००	५००
१४	गडचिरोली	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण	४१	४,३०	२,३०	४१	४,७७	२,८०	१०,७०	११४,०८	५३,६०

१) (१३) नवीन निकषाप्रमाणे शिक्षकांची जावा पदासाठी किंवा जिल्हा परिषदांना अनुदाने

विद्यार्थी शिक्षक प्रमाणाचे निकष खालीलप्रमाणे सुधारण्यात आले आहेत व ते सन १९८१–८२ पासून चालू आहेत.

(अ) प्रत्येक एक शिक्षकी शाळेस एक शिक्षक.

(ब) ग्रामीण भागातील बहुशिक्षकी प्राथमिक शाळांतील १ ते ४ करिता.

(क) १:३ च्या विद्यार्थी संख्येच्या प्रमाणात शिक्षक नियुक्त केले जातात.

पटसंख्या हजेरी	शिक्षक	सरासरी उपस्थिती
४०	१	
४१–८०	२	—
८१–१२०	३	सरासरी उपस्थिती ६० पेक्षा जास्त विद्यार्थ्यांची पटसंख्या ८० पेक्षा जास्त असूनही सरासरी हजेरी (उपस्थिती) ६० पेक्षा जास्त नसल्यास २ पेक्षा जास्त शिक्षक मिळणार नाहीत.
१२१–१६०		सरासरी हजेरी ९० पेक्षा जास्त
१६१–२००	५	सरासरी उपस्थिती १२० पेक्षा जास्त

(क) ग्रामीण भाग इ. ५ वी ते ७ वी करिता.

(१) बिगर आदिवासी विभागात ५, ६, ७ वी मध्ये विद्यार्थ्यांची सरासरी हजेरी अनुक्रमे २०, १५, १५ असेल व आदिवासी भागात हे प्रमाण १५, १०, १० असले तर प्रत्येक वर्गास १:३ शिक्षक मात्र इ. ५ ते ७ वी मध्ये वर नमूद केल्याप्रमाणे विद्यार्थ्यांची सरासरी उपस्थिती नसेल तर तीनही वर्गास मिळून बिगर आदिवासी विभागात ४० विद्यार्थ्यांस २ शिक्षक, आदिवासी विभागात ३० विद्यार्थ्यास २ शिक्षक देण्यात येतील.

वरील निकषानुसार प्राथमिक शिक्षकांची पदे मंजूर केली जातात. अशा शिक्षकांच्या खर्चावर जिल्हा परिषदांना १००% अनुदान देण्यात येते.

तक्ता क्रमांक १३

नवीन निकषाप्रमाणे शिक्षकांची जादा पदांसाठी जिल्हा परिषदांना अनुदाने—

अ. क्र.	जिल्हा	नेमलेल्या जादा प्राथमिक शिक्षकांची संख्या			जिल्हा परिषदांना दिलेले अनुदान		
		१९९१-९२	१९९२-९३	१९९३-९४	१९९१-९२	१९९२-९३	१९९३-९४
		प्रत्यक्ष	अपेक्षित	अंदाजित	प्रत्यक्ष	अपेक्षित	अंदाजित
१	२	३	४	५	६	७	८
१.	ठाणे	२,२७	९,५४	२,८१	५,६७	६,००	६,५०
२.	रायगड	...	...	...	...	...	...
३.	नाशिक	५६	१,३५	१,५५	११,३८	१५,१०	२०,०५
४.	धुळे	६५	४,३५	३,२०	१५,६०	१०,४४	७६,८०
५.	जळगाव	२,४१	५४	५४	४६४	१,१०	१,१०
६.	अहमदनगर	...	...	...	...	...	...
७.	पुणे	८,६५	१३,४५	१३,०९	३५,०४	३६,३१	३८,००
८.	नांदेड	...	२५	४०	...	५२	६०
९.	अमरावती	२,७२	२,७२	...	४,८०	५,५०	...
१०.	यवतमाळ	८६	...	...	१,३३	४५,६०	...
११.	भंडारा	१,३८	२,९६	४,०४	३१,१४	४०,००	४०,००
१२.	नागपूर	२,६२	४,४९	...	३९,४९	४५,००	१,१५,८४
१३.	चंद्रपूर	१,२१	२,९९	४६	२०,००	२७,९०	१५,००
१४.	गडचिरोली	१,८५	७,३७	१,७५	१७,१८	१९,००	२१,५०
	एकूण	२५,१८	५०,०१	२७,४४	१,८६,२७	२,५२,४७	३,३५,३९

(१) (८) **बालवाड्या उघडणे.**—शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण आणि अधिक मुले शाळेत आणण्याची पार्श्वभूमि तयार करण्याचे दृष्टीने ज्या खेड्यांची लोकसंख्या २०० ते ५०० पर्यंत आहे अशा खेड्यातून व गलीच्छ वस्त्यातून एक शिक्षकी शाळामध्ये टप्प्याटप्प्याने बालवाड्या उघडण्याचे ठरविण्यात आले आहे.

उद्दिष्ट–

१) मुलांना शाळांच्या परिस्थितीशी अवगत करणे,
२) मुलात चांगल्या आरोग्यकारक सवयीची वाढ करणे,
३) खेळाच्या माध्यमातून शिक्षण देणे,
४) गळतीचे प्रमाण कमी करून संख्या टिकविणे.
५) मुक्त हालचाली, खेळ, रचनात्मक कार्यक्रम इत्यादींच्या द्वारा त्यांना कृतिशील बनविणे.

३–५ वयोगटातील मुलांना या बालवाडीत प्रवेश दिला जातो व दिवसातून २–३ तास निरनिराळे खेळ, गाणी, बुद्धी प्रगलभतेने शिक्षण हे कार्यक्रम घेण्यात येतात. ही बालवाडी चालविण्यासाठी अंशकालीक स्कूल सदर नेमली जाते. तिला प्रत्येक महिन्यास रुपये १०० प्रमाणे १० महिने मानधन दिले जाते.

तक्ता क्र. १४

बालवाडी

(रु. हजारात)

अनु-क्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	बालवाड्यांची संख्या			विद्यार्थ्यांची संख्या			झालेला खर्च			दरडोई खर्च		
		९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९२-९३ (अपेक्षित)	९३-९४ (अंदाजे)	९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९२-९३ (अपेक्षित)	९३-९४ (अंदाजे)	९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९२-९३ (अपेक्षित)	९३-९४ (अंदाजे)	९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९२-९३ (अपेक्षित)	९३-९४ (अंदाजे)
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
१.	ठाणे	५६८	६००	६००	१४,२००	२२,५००	२२,५००	५३४	६००	६००	९४०	१,०००	१,०००
२.	रायगड	०६	०५	०५	१२०	१००	१००	५	१०	१०	१००	१००	१००
३.	नाशिक	२८२	...	५०	५,६४०	...	१,०००	२८२	...	१००	५०	...	५०
४.	धुळे	२०५	२२५	२४५	६,१५०	६,०५०	७,३५०	२०५	२२५	२४५	३०	३०	३०
५.	जळगाव	२	७	७	६१	२१०	२१०	८	१४	१४	...	१४	१
६.	अहमदनगर	४९	११७	१२०	१,७५०	३,५१०	३,६००	६५	१३४	१५०	१००	१००	१००
७.	पुणे	...	८०	८५	...	२,४००	२,५००	...	१६०	१६०	१००	१००	१००
८.	नांदेड	२९	२९	२९	८७०	८७०	८७०	४९	२९	२९	२	१	१
९.	अमरावती	३८	४०	४०	८६५	८७५	८८०	३८	४०	४०	४३८	४४०	४४०
१०.	नागपूर	२५	३८	३८	४२५	६३३	६३७	३९	२०	९३	...	...	...
११.	भंडारा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१२.	यवतमाळ	३३	३३	३३	४८९	५३५	५३५	३३	३३	३३	६७४	६१६	६१६
१३.	चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४.	गडचिरोली	७	७	...	१४०	१५०	...	७	७	...	...	...	...
	एकूण	१,२४४	१,१८१	१,२५२	३०,७१०	३८,५३३	४०,१४२	१,२५७	१,२७१	१,३९४	२,४३४	२,४०१	२,४३८

(क) प्रास्ताविक :

२ माध्यमिक शिक्षण

आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील माध्यमिक शिक्षण हे बहुअंशी खाजगी व्यवस्थापनाचे हाती आहे. जिल्हा शिक्षणाधिकारी आणि उपशिक्षणाधिकारी हे ह्या शाळांची तपासणी करतात, सपूर्ण माध्यमिक शिक्षण हे शाळांची मान्यता, अभ्यासक्रम इत्यादींच्या दृष्टीने माध्यमिक शाळा संहितेच्या (तरतुदीनुसार) उपबंधानुसार शासित आहेत. बिगर आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील कर्मचारीवृंदासाठी लागू असलेले सेवानियम, निवृत्तिवेतन आणि सेवानिवृत्तीचे इतर फायदे बँकांच्या मार्फत वेतन वाटप आणि निर्वाहनिधी संबंधीचे नियम, हे आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील माध्यमिक शाळेतील कर्मचारीवृंदानाही लागू आहेत.

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

तक्ता एक

(रुपये हजारांत)

अनुक्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(ए)	कार्याचे वर्गीकरण—	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(०२)	माध्यमिक शिक्षण												
(१०९)	शासकीय माध्यमिक शाळा	...	३५,००	३५,००	...	३७,००	३७,००	...	३७,००	३७,००	...	४०,००	४०,००
(११०)	अशासकीय माध्यमिक शाळांना सहाय्य	...	२,२२,५५	२,२२,५५	...	१२,८१	१२,८१	...	१,६३,८८	१,६३,८८	...	१,३०,३८	१,३०,३८
(१९१)	माध्यमिक शिक्षणासाठी स्थानिक संस्थांना सहाय्य	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(ए) स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(ए) निव्वळ ...	...	२,७२,१४	२,७२,१४	...	५८,१७	५८,१७	...	२,१७,३८	२,१७,३८	...	१,७८,३८	१,७८,३८
बी—	उद्दिष्टवार वर्गीकरण—												
(२)	शासकीय माध्यमिक शाळांना सहाय्यक अनुदान	...	३५,००	३५,००	...	३७,००	३७,००	...	३७,००	३७,००	...	४०,००	४०,००
(३)	अशासकीय माध्यमिक शाळांना सहाय्य	...	२,२२,५५	२,२२,५५	...	१२,८१	१२,८१	...	१,६३,८८	१,६३,८८	...	१,३०,३८	१,३०,३८
(४)	माध्यमिक शिक्षणासाठी स्थानिक संस्थाना सहाय्य	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(०२) स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(०२) निव्वळ ...	...	२,७२,१४	२,७२,१४	...	५८,१७	५८,१७	...	२,१७,३८	२,१७,३८	...	१,७८,३८	१,७८,३८
सी—	वित्त व्यवस्थेची साधने— मागणी क्रमांक टी-८ प्रधान शीर्ष २२०२ शिक्षण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(०२) स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(०२) निव्वळ ...	...	२,७२,१४	२,७२,१४	...	५८,१७	५८,१७	...	२,१७,३८	२,१७,३८	...	१,७८,७३	१,७८,७३

National Institute of Educational Planning and Administration
17-B, Sri Aurobindo Marg,
New Delhi-110016
DOC, No D-7899
Date 9-9-94

जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना

तक्ता क्र. १—अ

(माध्यमिक)

अ. क्र.	कार्यक्रम क्रमांक	प्रत्यक्ष रकमा, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	०२—माध्यमिक शिक्षण												
११०.	अशासकीय माध्यमिक शाळांना सहाय्य.	...	...	...	...	३३,५१	३३,५१	...	१५,३६	१५,३६	...	४८,८७	४८,८७
	विशेष केंद्रिय सहाय्य ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१९१.	माध्यमिक शिक्षणासाठी स्थानिक संस्थांना सहाय्य.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८००.	इतर खर्च ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण ०२—माध्यमिक शिक्षण ...	...	...	...	...	३३,५१	३३,५१	...	१५,३६	१५,३६	...	४८,८७	४८,८७

(३) कार्यक्रमाच्या कार्यभाराचा गोषवारा व वित्तीय आवश्यकतेचे स्पष्टीकरण:

१. (१) खाजगी माध्यमिक शाळांचा विकास व विस्तार :

प्राथमिक शिक्षणात झपाट्याने झालेल्या विस्तारामुळे व माध्यमिक शाळातून प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थी संख्येत झालेल्या वाढीमुळे ८ वी ते १० वी जादा वर्ग उघडण्याची आवश्यकता निर्माण झाली आहे. तसेच आदिवासी प्रक्षेत्रात नवीन अशासकीय माध्यमिक शाळा उघडण्याची गरज लक्षात घेऊन अशा नवीन अशासकीय माध्यमिक शाळा उघडण्यास परवानगी देण्यात येते. बिगर आदिवासी भागातील माध्यमिक शाळांना ज्या पद्धतीने अनुदान दिले जाते तीच पद्धत आदिवासी भागात अवलंबिली आहे.

शाळांची संख्या, सुरू करावयाच्या वर्गाची संख्या आणि नाव नोंदणी दर्शविणारा तक्ता.

तक्ता २—अ

अशासकीय माध्यमिक शाळांचा विकास व विस्तार, नवीन शाळांना परवानगी

अनुक्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	आदिवासी भागातील शाळांची संख्या (एकूण)	नवीन परवानगी दिलेल्या शाळांची संख्या			विद्यार्थी संख्या व तुकड्या रकाना क्रमांक ४, ५ व ६ चे अनुषंगाने		
			१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	१९९२-९३ (अपेक्षित)	१९९३-९४ (अंदाजे)	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	१९९२-९३ (अपेक्षित)	१९९३-९४ (अंदाजे)
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१.	ठाणे ...	११३	३६	४०	५०	५४०	७२०	९००
२.	रायगड ...	२	२	२	४	१७०	१८५	२००
३.	नाशिक ...	२१०	७	७	२०	६५०	६७५	७००
४.	धुळे ...	२०	६	१४	१५	३००	७००	७५०
५.	जळगाव ...	६	...	...	...	...	...	...
६.	अहमदनगर ...	१३	२	३	५	१००	१५०	२५०
७.	पुणे ...	...	...	...	...	...	...	...
८.	नांदेड ...	९	१	१	१	५०	५०	६०
९.	अमरावती ...	३	२	२	३	१००	१००	२५०
१०.	यवतमाळ ...	...	...	...	...	...	...	...
११.	नागपूर ...	२०	१०	७	...	३००	२००	२५०
१२.	भंडारा ...	३५	४	...	५	२००	२००	२५०
१३.	चंद्रपूर ...	८	१४	१०	८	७००	३००	३००
१४.	गडचिरोली ...	८८	१०	३	५	७००	२००	२५०
	एकूण ...	५२७	९४	८९	१२३	३३,१०	३४,८०	४१,६०

तक्ता २—ब

अशासकीय माध्यमिक शाळांचा विकास व विस्तार (जादा तुकड्या)

अनुक्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	आदिवासी विभागातील शाळांची संख्या (एकूण)	रकाना ३ मधील शाळांपैकी किती शाळांना जादा तुकड्या उघडण्यास परवानगी दिली आहे			जादा तुकड्यांची व तुकड्यांमधील विद्यार्थी संख्या		
			१९९१-९२ प्रत्यक्ष	१९९२-९३ अपेक्षित	१९९३-९४ अंदाजे	१९९१-९२ प्रत्यक्ष	१९९२-९३ अपेक्षित	१९९३-९४ अंदाजे
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१.	ठाणे ...	११२	९	१२	१५	५४०	७२०	९००
२.	रायगड ...	२	...	३	३	...	१८५	२००
३.	नाशिक ...	२१०	३४	३६	७१	६८०	७००	१०००
४.	धुळे ...	२६	१०	१६	१८	४००	११००	१२००
५.	जळगाव ...	०६	...	...	...	...	...	...
६.	अहमदनगर ...	१४	...	...	१	...	...	...
७.	पुणे ...	०९	१	३	५	५१	१८०	३००
८.	नांदेड ...	०९	१	१	१	१६८	२४०	१६०
९.	अमरावती ...	०१	...	१	२	...	५०	१००
१०.	यवतमाळ ...	८०	...	२	२	...	९६	१००
११.	भंडारा ...	३५	७	७	१०	२३६	३४१	५००
१२.	नागपूर ...	१०	...	...	८	...	...	४००
१३.	चंद्रपूर ...	०४	२	५	८	७८	२२८	४००
१४.	गडचिरोली ...	८२	१०	८	१२	३७५	३७०	६००
	एकूण ...	६००	७४	९४	१५६	२,५२८	४,२१०	५,८६०

९. (२) माध्यमिक शाळांतून पुस्तक पतपेढीची स्थापना—खाजगी संस्थेने चालविलेल्या अशासकीय माध्यमिक शाळा या योजनेचा तपशील प्राथमिक शिक्षण संबंधातील कार्यक्रमात दिला आहे.

योजनेखाली लाभार्थी व मार्गदर्शक तक्ता

तक्ता ३

(रुपये हजारांत)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	वर्ष	फायदा द्यावयाच्या लाभार्थ्यांची संख्या	लाभार्थ्यांची संख्या	शासकीय अनुदान
			एकूण ५ ते १०	एकूण ५ ते १०	
१	२	३	४	५	६
१.	ठाणे	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	४११९	१३३४	६३
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	४२५०	१५४७	५००
		१९९३-९४ (अंदाजे)	१२००	१२००	५५०
२.	रायगड	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	५३५	१२५	०५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	५४८	१५०	०७
		१९९३-९४ (अंदाजे)	५६१	२००	१०
३.	नाशिक	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	३९८०	१४४१	२५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	४०३०	१३००	१००
		१९९३-९४ (अंदाजे)	३५८०	११३८	१६०
४.	धुळे	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	११५०	८९५	२५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	११५०	४३५	१४२
		१९९३-९४ (अंदाजे)	१४४०	६५०	१०००
५.	जळगाव	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४ (अंदाजे)	...	...	...
६.	अहमदनगर	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९१४२	४७९	२५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	९४३०	...	...
		१९९३-९४ (अंदाजे)	९६६५	९५०	३०
७.	पुणे	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	१८९६	४०२	१२
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	१९४१	४५०	१२
		१९९३-९४ (अंदाजे)	१९८९	४९५	१५
८.	नांदेड	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	...	...	...
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	...	...	...
		१९९३-९४ (अंदाजे)	...	...	...

१	२	३		४	५	६
९	अमरावती	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	९२७	३१७	१५
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	७०९	५८२	६७
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४०२	...	...
१०	यवतमाळ	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२०२२०	५०००	२.००
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१५४००	१६००	२००
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१६०००	...	...
११	नागपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	३२४६	११०६	०८
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३३२७	१५०६	४६
		१९९३-९४	(अंदाजे)	३४१०	२०१०	२३४
१२	भंडारा	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	८९००	१९५०	५०
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	९३००	२०००	६५
		१९९३-९४	(अंदाजे)	९७००	२०३०	८०
१३	चंद्रपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	११५००	१०३	३५
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	११७५०	९४	४२
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१८०००	१००	१५
१४	गडचिरोली	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	७४००	९०	७०
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	८६५०	९५	१००
		१९९३-९४	(अंदाजे)	९०००	१२०	१००
	एकूण	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	७३०१५	१३२४२	५.३३
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	७०४८५	९७५९	१२.८१
		१९९३-९४	(अंदाजे)	७४९४७	८८९३	२१.९४

आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील आदिवासी मुलांना शिक्षणाची सुविधा उपलब्ध व्हावी म्हणून शासनाने १९८१-८२ पासून केळापूर, ता. पांढरकवडा, जि. यवतमाळ येथे आदिवासी मुलांकरिता एक विद्यानिकेतन सुरू केले आहे. तेथे इयत्ता ५ वी ते १० अखेर प्रत्येक वर्गाच्या दोन तुकड्या आहेत. प्रत्येक तुकडीत ३० आदिवासी विद्यार्थ्यांना इयत्ता ५ वी मध्ये विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेच्या निकषावर प्रवेश दिला जातो. आदिवासी विद्यार्थ्यांचा सर्व खर्च शासन करते. व त्यांना मोफत शिक्षण दिले जाते. सध्या चालू असलेल्या शासकीय विद्यानिकेतनमध्ये इयत्ता ५ वी ते १० अखेर प्रत्येक तुकड्या-मध्ये ग्रामीण विद्यार्थ्यांच्या समवेत १० आदिवासी विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात येतो. त्यांचा सर्व खर्च शासन करते.

शासकीय विद्यानिकेतनमध्ये आदिवासी विद्यार्थी वृंदांना प्रवेश व त्यांची संख्या दर्शविणारा तक्ता

तक्ता ४

अ.क्र.	शासकीय विद्यानिकेतनचे नाव	वर्षे	प्रवेश क्षमता	विद्यार्थी संख्या ५ ते ७	विद्यार्थी संख्या ८ ते १०	एकूण विद्यार्थी	१० वी उत्तीर्ण झालेले विद्यार्थी	शिक्षक वर्ग	कर्मचारी वर्ग शिक्षकेत्तर	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१	केळापूर (यवतमाळ) ...	१९९१–९२	३६०	१५०	१६५	३१५	२३	१९	४३	६२
		१९९२–९३	३६०	१८०	१८०	३६०	...	१९	४३	६२
		१९९३–९४	३६०	१८०	१८०	३६०	...	१९	४३	६२
२	पुसेगाव (सातारा) ...	१९९१–९२	६०	२६	३०	५६	१	...	...	...
		१९९२–९३	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
		१९९३–९४	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
३	धुळे ...	१९९१–९२	६०	३०	३०	६०	८	...	...	...
		१९९२–९३	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
		१९९३–९४	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
४	औरंगाबाद ...	१९९१–९२	६०	३०	२७	५७	१०	...	...	...
		१९९२–९३	६०	२९	३०	५९	...	...	...	...
		१९९३–९४	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
५	अमरावती ...	१९९१–९२	६०	३०	३०	६०	...	...	...	..
		१९९२–९३	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
		१९९३–९४	६०	३०	३०	६०	...	...	...	...
	एकूण ...	१९९१–९२	६००	२६६	२८२	५४८	४२	१९	४३	६२
		१९९२–९३	६००	३००	३००	६००	...	१२	४३	६२
		१९९३–९४	६००	३००	३००	६००	...	१२	४३	६२

तक्ता क्र. ५

(४) विद्यापीठ पूर्व कनिष्ठ महाविद्यालये

(एक) प्रास्ताविक :

महाराष्ट्र राज्यात सन १९७२-७३ च्या शैक्षणिक वर्षापासून १०+२+३ हा नवीन समान शैक्षणिक आकृतीबंध क्रमाक्रमाने सुरु करण्यात हे वर्ग (११ व १२) महाविद्यालये व काही निवडक माध्यमिक शाळांना जोडण्यात आले आहेत.

कनिष्ठ महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांना शासकीय खुली गुणवत्ता शिष्यवृत्ती योजनाही लागू करण्यात आली आहे.

तक्ता

अ. क्र.	जिल्हयाचे नाव	वर्ष		कनिष्ठ महाविद्यालयांची संख्या — माध्यमिक शाळांना जोडलेली	कनिष्ठ महाविद्यालयांची संख्या — महाविद्यालयांना जोडलेली	कनिष्ठ महाविद्यालयांची संख्या — एकूण	कनिष्ठ महाविद्यालयांची प्रवेश क्षमता — माध्यमिक शाळांना जोडलेली	कनिष्ठ महाविद्यालयांची प्रवेश क्षमता — महाविद्यालयांना जोडलेली	कनिष्ठ महाविद्यालयांची प्रवेश क्षमता — एकूण	एसएससी परीक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांची संख्या
१	२	३		४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२०	१	२१	३,७२०	१२०	३,८४०	१,९९०
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	२०	१	२१	३,७२०	१२०	३,८४०	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	२०	१	२१	३,७२०	१२०	३,८४०	...
२.	नाशिक	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	४१	७	४८	४,१६०	१,५८६	५,७४६	२,०००
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	४८	७	५६	४,२००	१,६५७	५,८५७	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	५१	८	५९	४,५००	१,७१३	६,२१३	...
३.	धुळे	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	९५	१०	१०५	६,८००	१,३००	८,१००	१६,०००
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१२०	१५	१३५	७,१००	१,५००	८,६००	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१२५	२०	१४५	७,२००	१,६५०	८,८५०	...
४.	अमरावती	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१	१	२	६०	२६०	३२०	८५
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१	१	२	६५	२६५	३३०	९०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१	१	२	६५	२६५	३३०	९०
५.	भंडारा	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	१२	१	१३	१,१८५	९०	१,२७५	२१४
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	१२	१	१३	१,२००	९५	१,२९५	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	१२	१	१३	१,२९५	१००	१,३९५	...
६.	चंद्रपूर	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२	...	२	३२०	...	३२०	२१०
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३	...	३	४८०	...	४८०	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४	...	४	६४०	...	६४०	...
७.	गडचिरोली	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२८	५	३३	४,४८०	१,२००	५,६८०	३,१८२
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	३६	५	४१	५,७६०	१,२००	५,९६०	...
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४०	५	४५	६,४००	१,२००	७,६००	...
८.	यवतमाळ	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	४	१	५	३२०	१२०	४४०	३१७
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	४	१	५	३२०	१२०	४४०	३२०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	४	१	५	३२०	१२०	४४०	३४०
	एकूण	१९९१-९२	(प्रत्यक्ष)	२०३	२६	२२९	२१,०४५	४,६७६	३५,३०७	२२,००८
		१९९२-९३	(अपेक्षित)	२४४	३१	२७६	२२,८४५	४,९६७	२६,८०२	४१०
		१९९३-९४	(अंदाजे)	२५७	३६	२९४	२४,०६०	५,१६०	२९,३०८	४३०

आला. त्यानुसार १९७५-७६ च्या शालेय वर्षापासून अधिक २ ह्या स्तरावरील वर्ग सुरू झाले. कनिष्ठ महाविद्यालयाचे प्रथम व द्वितीय वर्षाचे

क्र. ५

११ वी			१२ वी			एकूण			एकूण बेरीज
कला	विज्ञान	वाणिज्य	कला	विज्ञान	वाणिज्य	कला	विज्ञान	वाणिज्य	
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
१३००/२२	२९०/४	८३०/१४	८९२/१६	२००/४	५९५/१०	२९९२/३८	४९०/८	१४२५/२४	४९०७/६६
१३५०/२३	३४०/५	९००/५	९४०/१७	२५०/४	६५०/११	२२९०/४०	५९०/९	१५५०/२६	३५३०/७५
१५००/२४	३९०/५	१०००/१६	९८०/१८	३००/५	७००/११	२४८०/४२	६९०/१०	१७००/२०	४८७०/७२
१६५२/२३	३०६/४	४३२/५	१०२२/१४	२०५/३	२७५/४	२६७४/३७	५११/७	६९८/९	३८८३/५३
१८६०/२५	३३३/५	६३५/६	१०५५/१५	२६५/३	२०४/४	२११५/४०	५९५/८	९३१/१०	३६४१/५८
१९९०/२७	३५९/५	८८०/६	१३००/१५	२८३/४	३१६/५	३२८०/४२	६४२/९	११९६/८९	५१२८/१४०
७९०/११	३१०/४	७७०/८	२५०/४	१७०/३	२३५/४	१०४०/१५	४८०/७	१०००/१२	२५२०/३४
८००/११	३१५/४	७८०/८	२५५/४	१८०/३	२४०/४	१०५५/१५	४९५/७	१०२०/१२	२५७०/३४
८२०/११	३२०/४	७९०/८	२६०/४	१९०/३	२४५/४	१०८०/१५	५१०/७	१०३५/१२	२६२५/३४
१८०/२	४५/१	५५/१	६५/१	४५/१	४४/१	२४५/३	९०/२	९९/२	४३४/७
१८५/२	४०/१	६०/१	७०/१	५०/१	४४/१	२५५/४	९०/२	१०५/२	४५०/८
१८५/२	४०/१	६०/१	७०/१	५०/१	४५/१	२५५/४	९०/२	१०५/२	४५०/८
३१५/११	१६१/४	७०/२	२९५/११	१५१/४	६०/२	६१०/२२	३१२/८	१३०/४	१०५२/३४
३२८/११	१६७/४	८०/२	३१०/११	१६०/४	७०/२	६३७/२२	३२७/८	१५०/४	१११४/३४
३३९/११	१७२/४	९०/२	३२५/११	१७०/४	८०/२	६६४/२२	३४२/८	१७०/४	१९७६/३४
२१०/२	११०/२	...	२००/२	२५/२	...	४१०/४	१३५/४	...	५४५/८
३००/४	१७०/२	...	२५०/४	१५५/२	...	५५०/८	३२५/४	...	८७५/१२
३६०/५	२४०/३	...	३०५/५	२००/२	...	६६५/१०	४४०/६	...	११०५/१६
२०२५/६	५६४/४	७७१/४	१६९८/६	४६८/५	६६३/५	३७२३/१२	१०३२/९	१४३४/९	६१८९/३०
३००/८	७००/४	९५०/५	१७५०/८	४००/५	७००/५	४७५०/१६	१२००/९	१६५०/१०	७६००/३५
३२००/११	९००/३	१०००/६	१८००/११	५५०/५	७५०/६	५०००/२२	१४५०/८	१७५०/१२	८२००/३१
१७१/२	८२/१	२८९/३	७०/१	९०/१	२६९/३	२४१/३	१७२/२	५५८/६	९७१/१३
१७०/२	९०/१	२७०/३	७५/१	७३/१	२७०/३	२४५/३	१६३/२	५४०/६	९४८/११
१८०/२	८०/१	२६०/३	७५/१	९०/१	२७०/३	२५५/३	१७०/२	५३०/६	९५५/११
६६४३/७९	१ ६८/२४	३२६८/३७	४४९२/५५	१३५४/२३	२१४१/२९	११९३५/१३०	१३६८९/४७	५३४४/६६	२०१६८/२४३
५२९३/८६	२१५५/२६	३६७५/३०	४७०५/६१	१६३३/३०	२१४८/३२	०१८९७/१४८	३७८५/४९	५९४६/७०	१०९२८/२६७
८५७४/९३	२५०१/२६	४०६०/४२	५११५/६६	१८३३/२६	२४०६/३२	१३६८९/१३०	३०३२/५२	६४८६/१४५	२३२०६/३२७

तक्ता

अनुक्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	विद्यार्थ्यांची संख्या			मागासवर्गीय विद्यार्थी				
			फी भरणारे	फी न भरणारे	एकूण	अनुसूचित जाती	अनुसूचित जमाती	भटक्या जमाती	विमुक्त जाती	एकूण
१	२	३	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८
१.	ठाणे	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	८५०	३२५७	४१०४	१३८	११०	२४	५	२७७
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	९००	३५३०	४४३०	१४५	१६०	२८	७	३४०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	११००	३७७०	४८७०	१५०	१८०	३०	८	३६८
२.	नाशिक	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९३३	२९५०	३८८३	४६९	६०५	१६९	१४२	१३८५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	१०३४	३३०७	४४४१	५१३	६६१	१९८	१६६	१५४०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	७२८	४०००	४१२८	५४५	७११	२३२	१९२	१६८०
३.	धुळे	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	७०	२४५५	२५२५	२१५	२०	२०	३०	२८५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	८०	२४९०	२५७०	२२५	२५	२५	३५	३१०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	९०	२५३५	२६२५	२३५	३०	३०	४०	३३५
४.	अमरावती	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	६	४२६	४३४	११०	६०	८५	२०	२७५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	९	४४१	४५०	११५	७०	९०	३०	२०५
		१९९३-९४ (अंदाजे)	९	४४१	४५०	११५	७०	९०	३०	३०५
५.	भंडारा	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	५७	९९५	१०५२	२४३	२२०	३६	११	५१०
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	६१	१०५३	१११४	२५५	२२८	४२	१३	५३८
		१९९३-९४ (अंदाजे)	६५	११११	११७६	२६७	२३४	४९	१५	५६०
६.	चंद्रपूर	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	९२	५२३	६१५	२१४	१९५	२६	७	३४२
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	११५	८५५	९७०	२२७	२०६	२४	८	४६९
		१९९३-९४ (अंदाजे)	१२०	९८५	११०५	२४३	२२०	३६	२	५०१
७.	गडचिरोली	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	२२८	५९६१	६१८९	९७५	८०२	२२९	१०९	२०३७
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	२६५	७३३५	७६००	१०००	९००	२५०	१३०	२२८०
		१९९३-९४ (अंदाजे)	२८५	७९१५	८२००	११००	१०००	२८०	१६०	२५४०
८.	यवतमाळ	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	२७	९४४	९७१	११६	१३०	२४	१४	२८४
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	३०	९१८	९४८	२१२०	१३०	२४	१४	२८८
		१९९३-९४ (अंदाजे)	४०	९१५	९५५	१२०	१३०	३०	२०	३००
	एकूण	१९९१-९२ (प्रत्यक्ष)	२२६५	१७,५११	१९,७७६	२४,६२	२१,४२	६१३	३३८	५,५५५
		१९९२-९३ (अपेक्षित)	२४९४	१९,९८९	२२,५२३	४६,००	२३,८०	६८१	४०५	५,९६६
		१९९३-९४ (अंदाजे)	२४३७	२१,६७२	२४,५०९	२७,७५	२३,७५	७७७	४६७	६,५८९

पाच—चालू

शिक्षकांची संख्या			१२ वी पास झालेले विद्यार्थी	एकूण खर्च	शुल्क व इतर उत्पन्न	शिक्षण फीची अंदाजे रक्कम वेतन अनुदानाच्या स्वरुपात	खर्चावरील शासकीय अनुदान	विद्यार्थी संख्येप्रमाणे दरडोई खर्च	१२ वी उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांचा दरडोई खर्च
पूर्ण वेळ	अंशकाल	एकूण							
२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८
१०५	२५	१३०	७८८	१,८४०	९५५	६५	१,५४०	३८३	२,३३५
११०	२५	१३५	...	१,९७०	९७०	६८	१,५८०	३६५	...
११५	३५	१४५	...	१,९००	१,०००	७४	१,६५०	३४२	...
१२४	३०	२२४	१,६९६	१०४	६०	८७	१७७	२४	...
२००	३२	२३२	२,७००	११४	८०	९५	१८४	२७	...
२१०	३३	२४३	१,७००	१२५	८९	१०६	१९४	३१	...
६५	११	७६	...	४८०	९०	३५	४८५	१९०	...
७०	११	८१	...	४८५	...	४०	४९०	१९०	...
९०	११	९१	...	४९०	...	४५	४९५	१९०	...
१५	९	२४	१५६	५४०	१०	१०४	८६४	३	६
२०	१०	३०	...	५४५	१०	१०६	९००	३	६
३०	१०	३०	...	५४५	१०	१०६	९००	३	६
५७	३४	९१	४१८	१,२९०	२६२	१०५	२०३	...	...
५७	३४	९१	...	१,२९५	२७७	१०७	२२०	...	...
५७	३४	९१	...	१,३०७	२९०	१०९	२५५	...	...
१६	४	२०	१४०	३००	२६	११०	७५०	...	...
२४	६	३०	...	३५०	२८	११५	७८०	...	...
३	१०	४०	...	४००	३०	१२०	८१०	...	...
१८९	...	१८९	९६४	३,३८६	२४	२२	३,३८६	...	...
२००	...	२००	...	४,०००	३०	२८	४,०००	...	...
२१०	...	२१०	...	४,३००	३५	३२	४,३००	...	...
१६	८	२४	१०२	५४०	१०	१०४	८६४	३	६
१६	८	२४	...	५४५	१०	१०६	९००	३	६
१६	८	२४	...	५४५	१०	१०६	९००	३	६
६५७	१२१	७७८	४,२६४	८,४८०	१,४३७	६३१	८,२६३	६०३	२,३४७
६९७	१२६	८२३	१,७००	९,३०५	१,४०५	६६५	९,०५४	५८८	१२
७४८	१४१	८७४	१,७००	९,६१२	१,४६४	६९८	९,५०४	५६९	१२

प्रौढ शिक्षण

आदिवासी उपयोजना

प्रस्तावना :—केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार २ ऑक्टोबर १९७८ पासून प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम राज्यात कार्यान्वित करण्यात आला आहे. बिगर आदिवासी भागाबरोबरच आदिवासी भागामध्येही हा कार्यक्रम तेव्हापासून सुरू करण्यात आला आहे.

उद्दिष्ट :—आदिवासी भागातील १५ ते ३५ वयोगटातील निरक्षर प्रौढांना साक्षर करणे व साक्षरतेबरोबर प्रौढांमध्ये जाणिव, जागृती व कार्यात्मकता निर्माण करणे ही कार्यक्रमाची प्रमुख उद्दिष्टे आहेत.

लाभार्थी :—आदिवासी समाजातील निरक्षर (१५ ते ३५ वयोगट) स्त्रिया, पुरुष, भूमिहीन मजूर, कामगार, अनुसूचित जाती जमातींमधील निरक्षर प्रौढ.

कार्यपद्धती :—प्रौढ शिक्षण केंद्राची स्थापना करून निरक्षर प्रौढांना साक्षरतेची कौशल्ये दिली जातात. प्रत्येक केंद्रात ३० प्रौढ दाखये करण्यात येतात. केंद्राचा कालावधी १२ महिन्यांचा आहे.

आदिवासी विभागातील प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाची सद्य:स्थिती :—आदिवासी वस्ती प्रामुख्याने असलेल्या राज्यातील १० जिल्ह्यांमध राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाखाली ३७२० (३४६० योजनेतर, ३०० योजनांतर्गत) प्रौढ शिक्षण केंद्रे कार्यान्वित आहेत. केंद्र शासन पुरस्कृत ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्प हा राज्यातील ८ आदिवासी जिल्ह्यांमध्ये सुरू असून या कार्यक्रमाखाली प्रत्येक जिल्ह्यात ३०० प्रौढ शिक्षण केंद्रे प्रमाणे एकूण २४०० प्रौढ शिक्षण केंद्रे कार्यान्वित आहेत. दोन्ही कार्यक्रमाखाली सुरू असलेल्या प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाची तपशिलवार सांख्यिकीय माहिती सोबतच्या तक्त्यात देण्यात आली आहे.

कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण :— राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमान्तर्गत आदिवासी विभागामध्ये कार्यरत असलेल्या विविध स्तरांवरील कार्यकर्त्यांना योग्य प्रकारे प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाच्या प्रशिक्षणाची व्यवस्था करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी संघटकांना जिल्हा स्तरावर २१ दिवसांचे प्रशिक्षण देण्यात येते. प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाची देखरेख व मूल्यमापन करणाऱ्या पर्यवेक्षक/प्रेरक प्रकल्प अधिकारी आणि जिल्हा प्रौढ शिक्षणाधिकाऱ्यांना राज्य साधन केंद्र, पुणे येथे १४ दिवसांच्या प्रशिक्षणाची व्यवस्था करण्यात आली आहे. संघटकांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये ४४५ पर्यवेक्षक आणि प्रेरक यांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये ४७० आणि प्रकल्प अधिकारी आणि जिल्हा प्रौढ शिक्षण अधिकारी यांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये ४७५ प्रति वर्षीप्रमाणे तरतूद करण्यात येते.

राष्ट्रीय साक्षरता मिशन अंतर्गत साक्षर झालेल्या प्रौढांची साक्षरता वृद्धींगत करण्यासाठी साक्षरोतर अनुधावन कार्यक्रमाखाली जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापवा करण्यात आलेली आहे.

ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्पासाठी २२१३ जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना करण्यात आली असून राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाखाली ८३३ जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना करण्यात आलेली आहे. त्यापैकी ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्पांतर्गत आदिवासी क्षेत्राखाली ७२० जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना करण्यात आलेली आहे आणि राज्य प्रौढशिक्षण कार्यक्रमाखाली २९२ जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना करण्यात आली आहे.

राज्यामध्ये सध्या आदिवासी उपयोजनेंतर्गत कार्यान्वित असलेल्या जनशिक्षण निलयम केंद्राची माहिती सोबत तक्त्यात देण्यात आली आहे.

३. प्रौढ शिक्षण

(एक) प्रास्ताविक :

जे शिक्षण घेऊ शकले नाहीत किंवा शिक्षण घेऊन कालांतराने निरक्षर बनले अशा प्रौढांची निरक्षरता नष्ट करण्याचे धोरण शासनाने स्वीकृत केले आहे. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने निरनिराळे कार्यक्रम हाती घेतले आहेत.

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे देशव्यापी प्रौढ शिक्षणाचा कार्यक्रम सुरू करण्यात आला आहे. हा कार्यक्रम १५ ते ३५ वयोगटाकरिता आहे.

आदिवासी उपयोजनांतर्गत विभागामध्ये राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम आणि ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता कार्यक्रम हे दोन कार्यक्रम कार्यवाहीत आणण्यात आलेले आहेत.

तक्ता-१

(दोन) वित्तीय आवश्यकता : (रुपये हजारांत)

अनुक्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	ए—कार्याचे वर्गीकरण—												
	विशेष शिक्षण, प्रौढ शिक्षण—	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्प	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण	...	६,३१	६,३१	...	...	...	...	२४,७९	२४,७९	...	...	...
	एकूण-ए-स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली	...	...	...	...	...	...	...		...	...	...	...
	एकूण-ए - निव्वळ	...	६,३१	६,३१	...	...	...	...	२,४७९	२४,७९	...	...	...
	बी-उद्दिष्टवार वर्गीकरण—												
	ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्प— आणि	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम—												
	वेतन	...	४५	४५	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	प्रवास खर्च	...	५७	५७	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	कार्यालयीन खर्च	...	२,१९	२,१९	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	व्यावसायिक व विशेष सेवासाठी प्रदाने	...	२,२४	२,२४	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	यंत्रे व उपकरणे	...	८५	८५	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सामग्री व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	इतर खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	विशेष केंद्रीय सहाय्य	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	केंद्र पुरस्कृत योजना	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण	...	६,३१	६,३१	...	...	...	...	२४,७९	२४,७९	...	...	...

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण												
	कार्यालयीन खर्च												
	व्यावसायिक व विशेष सेवासाठी प्रदाने	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सामुग्री व पुरवठा												
	एकूण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—निव्वळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने—													
मागणी क्रमांक डी–८	प्रधानलेखा शीर्ष -२२०२												
	एकूण—०४-स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	एकूण—०४-निव्वळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

राज्य प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम

आदिवासी उपयोजना

तक्ता क्र. २

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	जिल्हयाचे नाव	वर्ष	मंजूर प्रौढ-शिक्षण केन्द्र संख्या	पटावरील प्रौढ संख्या			अभ्यासक्रम पूर्ण केलेल्या प्रौढांची संख्या			झालेला खर्च
				पुरुष	स्त्री	एकूण	पुरुष	स्त्री	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१.	ठाणे	…१९९१–९२	७३०	१५५०४	१०३७५	२५८७९	७०५९	६१९५	१३२५४	२७४१
		१९९२–९३	१५०	२४५५	३२११	५६६६	१७१८	२५६८	४२८६	९८८
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
२.	नासिक	…१९९१–९२	१०००	१५४७९	१७९८३	३३४६२	९५७३	११३४३	२०९१६	३४४८
		१९९२–९३	४२८	५६५८	६०९८	११७५६	४२४४	४८७८	९१२२	१४०९
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
३.	पुणे	…१९९१–९२	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९२–९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
४.	धुळे.	…१९९१–९२	८५०	११९०५	१३६००	२५५०५	१०७४५	१२१९४	२२९३९	३५९५
		१९९२–९३	२००	२६७९	३४१८	६०९७	२४२०	३०६०	५४८०	८५०
		१९९३–९४	८५०	११२००	१४६००	२५८००	११८४०	१२३२०	२४१६०	३६००
५.	नांदेड	…१९९१–९२	६६०	७१२०	१०३९०	१७५१०	५८१७	६७८४	१२६०१	२१४४
		१९९२–९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
६.	अमरावती	…१९९१–९२	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९२–९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
७.	यवतमाळ	…१९९१–९२	६८०	९४२३	१०८७४	२०२९७	५८७५	७०९१	१२९६६	२५२३
		१९९२–९३	३२२	४६८०	४९८०	९६६०	२९००	३३००	६२००	११९२
		१९९३–९४	…	…	…	…	…	…	…	…
८.	भंडारा	…१९९१–९२	५९०	७३३८	९९४०	१७२७८	४७६५	६३९१	१११५६	२५३३
		१९९२–९३	४१६	५२८६	८००७	१३२९३	३४३६	५१२४	८५६०	१५८२
		१९९३–९४	५९०	६१८०	११५२०	१७७००	४०१७	७३७३	११३९०	२५३३
९.	चंद्रपूर	…१९९१–९२	४९०	६४३५	८२६५	१४७००	३८९१	४९२९	८८२०	२१४९
		१९९२–९३	२०८	२३२९	३९११	६२४२	१९३७	२३४७	३७४४	१२०१
		१९९३–९४	२०८	२४९६	३७४४	६२४२	१४९८	२२४६	३७४४	१२०१
१०.	गडचिरोली	…१९९१–९२	४२०	४५१२	६९७४	११३८१	२६५१	३५६३	६२१४	२८१७
		१९९२–९३	२८२	२६५१	४१२४	६७७५	१४२२	१९२३	३३४५	१७३४
		१९९३–९४	४२०	४८००	७८००	१२६००	२५९२	४२१२	६८०४	२८१७
	एकूण	…१९९१–९२	५४२०	७७७१६	८८३०४	१६२०२०	५०३७६	५८४९०	१०८८७६	२११५०
		१९९२–९३	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
		१९९३–९४	२०६८	२४६७६	३७६६४	६२३४०	१९९४७	२६१५१	४६०९८	१०१५१

ग्रामीण कार्यात्मक साक्षरता प्रकल्प

तक्ता क्र. ३

आदिवासी उपयोजना

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	मंजूर प्रौढशिक्षण केंद्रसंख्या	पटावरील प्रौढ संख्या			अभ्यासक्रम पूर्ण केलेल्या प्रौढांची संख्या			झालेला खर्च
				पुरुष	स्त्री	एकूण	पुरुष	स्त्री	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१.	ठाणे …	१९९१-९२	३००	४,६६७	४,३६०	९,०२७	३,०४९	२,३६१	५,४१०	१,४८१
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
२.	नासिक …	१९९१-९२	३००	४,६२९	४,५४५	९,१७४	२,३५६	२,२३२	४,५८८	१,६६५
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
३.	धुळे …	१९९१-९२	३००	४,५७६	४,५०७	९,०८३	४,१८५	४,०४१	८,२२६	…
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
४.	नांदेड …	१९९१-९२	३००	४,२९०	४,७१०	९,०००	२,६५९	३,६६७	६,३२६	१,२७९
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
५.	यवतमाळ …	१९९१-९२	३००	३,५४६	५,१५०	८,६९६	२,८२७	४,११२	६,९३९	१,३३१
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
६.	भंडारा …	१९९१-९२	३००	३,०८८	५,८१८	८,९०६	१,८९४	३,४१२	५,३०६	१,४३०
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
७.	चंद्रपूर …	१९९१-९२	३००	३,५४१	५,४५९	९,०००	२,१२५	३,२७५	५,४००	१,५३०
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
८.	गडचिरोली …	१९९१-९२	३००	२,९०६	५,१९०	८,१०६	१,२६५	१,८९०	३,१५५	१,७४२
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…
	एकूण …	१९९१-९२	२,४००	३१,२५३	३९,७३९	७०,९९२	२०,२८०	२५,०४७	४५,३५०	११,९४५
		१९९२-९३	…	…	…	…	…	…	…	…
		१९९३-९४	…	…	…	…	…	…	…	…

कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण :—

राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमान्तर्गत आदिवासी विभागामध्ये कार्यरत असलेल्या विविध स्तरांवरील कार्यकर्त्यांना योग्यप्रकारे प्रौढशिक्षण कार्यक्रमाच्या प्रशिक्षणाची व्यवस्था करणे आवश्यक आहे. यासाठी संघटकांना जिल्हास्तरावर २१ दिवसांचे प्रशिक्षण देण्यात येते. प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाची देखरेख व मूल्यमापन करणाऱ्या पर्यवेक्षक, प्रेरक, प्रकल्प अधिकारी आणि जिल्हा प्रौढ शिक्षणाधिकाऱ्यांना राज्य साधन केंद्र, पुणे येथे १४ दिवसांच्या प्रशिक्षणाची व्यवस्था करण्यात आली आहे. संघटकांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये पर्यवेक्षक आणि प्रेरक यांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये आणि प्रकल्प अधिकारी आणि जिल्हा प्रौढ शिक्षण अधिकारी यांच्या प्रशिक्षणासाठी रुपये प्रती वर्षीप्रमाणे तरतूद करण्यात येते.

विविध कार्यकर्त्यांच्या प्रशिक्षणाची सविस्तर माहिती सोबतच्या तक्त्यात देण्यात आली आहे.

कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण

तक्ता क्र. ४

आदिवासी उपयोजना

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	कार्यकर्त्यांचा हुद्दा	वर्ष	प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणाऱ्या संस्था		प्रशिक्षणाचा कालावधी एकूण दिवस	प्रशिक्षण वर्गाची संख्या	एकूण प्रशिक्षितांची संख्या	एकूण खर्च
			राज्य साधन केन्द्र	जिल्हा प्रौढ शिक्षण अधिकारी				
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१.	जिल्हा प्रौढ शिक्षणाधिकारी	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	५	२·००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	६	२४·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	६	३.००
२.	प्रकल्प अधिकारी	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	३	१·००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	६	३·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	६	३·००
३.	सहायक प्रकल्प अधिकारी	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	४	२.००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	१३	६.००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	१३	६.००
४.	कार्यक्रम अधिकारी	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	३	१·००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	५	२·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१	५	२·००
५.	पर्यवेक्षक	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	...	...	...	...	...	...
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	...	...	...	...	...	...
		१९९३–९४ (अंदाजे)	...	...	...	...	...	...

तक्ता क्र. ४—(चालू)

(रुपये हजारांत)

१	२	३	४	५	६	७	८	९
६.	**प्रेरक**	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	९०	४२७	२,०३.००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१०५	७७५	३,६८.००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	१४ दिवस	१३६	१३,०१	६,१८.००
७.	संघटक	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	...	जि.प्रौ.शि.अ.	२१ दिवस	९२	६५,७१	२९,२४.००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	...	जि.प्रौ.शि.अ.	२१ दिवस	६८	२०,००	८,९०·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	...	जि.प्रौ.शि.अ.	२१ दिवस	५६	१५,६६	६,९७·००
८.	तज्ञमार्गदर्शक	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	...		७ दिवस	...	...	...
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	...		७ दिवस	१०	३६,०१	५,०४·००
		१९९३–९४ (अंदाज)	...		७ दिवस	८	२६,८७	३,७६·००
९.	साधनव्यक्ती	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	राज्य साधन केन्द्र	...	७ दिकस	...	...	...
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	राज्य साधन केन्द्र	...	७ दिवस	४	१२८	१८·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	राज्य साधन केन्द्र	...	७ दिवस	१७	१६,५१	२,३१·००
१०.	स्वयंसेवक	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	...		७ दिवस	...	...	...
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	...		७ दिवस	५००	५००,२८	७,००४·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	...		७ दिवस	८००	१६६९,८८	२,३३,७८·००
	एकूण	१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)	...	...	...	१८६	९०,१३	३१,३३·००
		१९९२–९३ (अपेक्षित)	...	...	...	६९१	५६५,६१	८८,१९·००
		१९९३–९४ (अंदाजे)	...	...	...	१,०२१	१७४२,२३	२,५३,१४·००

जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना (राज्य पुरस्कृत)

तक्ता क्र. ५

(रु. हजारात)

अनु. क्रमांक	जिल्हयाचे नाव	वर्ष	जनशिक्षण निलयम केंद्र संख्या	पुरविलेल्या साहित्याची संख्या			इतर साहित्य	आयोजित केलेल्या विकासाभिमुख कार्यक्रमांची संख्या	जनशिक्षण केंद्राच्या लाभार्थींची संख्या			एकूण खर्च
				पुस्तके	क्रिडा साहित्य	मनोरंजन साहित्य			पुरुष	स्त्रिया	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१)	पुणे ...	१९९१-९२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		१९९२-९३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		१९९३-९४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२)	नाशिक ...	१९९१-९२	४९	१४,६९६	८५४	४६२	...	१५५	६,८००	६,१००	१२,९००	२८३·००
		१९९२-९३	१०७	७५,५९०	४,३९५	२,३७५	४००	७९७	१४,७००	३१,२००	४५,९००	१,१५५·००
		१९९३-९४	१६५	१,१९,१००	७,१४५	४,३७०	६६०	१,२६०	५३,५९५	४९,२०५	१,०२,८००	१,५६१·००
३)	ठाणे ...	१९९१-९२	५०	८,९५०	६००	८०	५६	१४०	८,१००	९,३००	१७,४००	२९५·००
		१९९२-९३	७०	१०,०००	१,३००	२००	१३०	२००	८,२००	९,४००	१७,६००	६३०·००
		१९९३-९४	९०	१२,०००	१,४००	३५०	२५०	३००	९,०००	१०,०००	१९,०००	७००·००
४)	धुळे ...	१९९१-९२	४९	२,५७६	३२	५६	१६	५८०	३,१२२	१,५३०	४,६५२	२८७·००
		१९९२-९३	८०	१८,६००	७४४	८०६	२४८	९६०	१२,०००	१२,०००	२४,०००	७७०·००
		१९९३-९४	१११	१८,६००	७४४	८०६	२४८	१,३३२	१६,६५०	१६,६५०	३३,३००	९५४·००
५)	भंडारा ...	१९९१-९२	४९	३,०७८	७२८	१२०	१,२६२	२०	९,२८०	५,४१०	१४,६९०	३,४३४·००
		१९९२-९३	६५	२,६५९	१,०२९	...	...	२२	११,६००	६,७६०	१८,३६०	३६७·००
		१९९३-९४	८१	३,०७८	९५७	१०८	१,१००	२४	१७,४००	८,४५०	२५,८५०	५६७·००
६)	चंद्रपूर ...	१९९१-९२	२९	३००	२००	१०	५	५,९४०	४७,५२०	७२,२५०	१,१९,८००	१,६२२·००
		१९९२-९३	७१	५००	४००	१५	७	६,०००	४८,३१५	७४,६८५	१,२३,०००	१,५९९·००
		१९९३-९४	११३	५००	५००	२०	१०	१४,२५०	५३,०००	८७,०००	१,४०,०००	१,५९९·००
७)	गडचिरोली ...	१९९१-९२	५२	१६,५००	७२८	१,१९६	४०	४४	४,३९२	२,२४६	६,६३८	२२१·००
		१९९२-९३	७२	१४,४००	१,००८	१,६५६	६२	६०	४,३५६	२,८५४	७,२१०	३९२·००
		१९९३-९४	९२	१५,३००	१,२८८	२,११६	९२	६२	४,४६०	३,१४०	७,६००	४२०·००
८)	अमरावती ...	१९९१-९२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		१९९२-९३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		१९९३-९४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९)	यवतमाळ ...	१९९१-९२	९३	४६,५००	४६५	७४४	४६५	६,४१७	११,२२५	१०,७४८	२१,९७३	५०२·००
		१९९२-९३	१३२	५२,६००	६६०	१,०५६	६६०	९,१०८	१५,१००	१४,६००	२३,७००	१,१९७·००
		१९९३-९४	१७१	९४,०५०	८५५	१,३६८	८५५	११,७९९	१७,२००	२१,२००	३८,४००	१,४७०·००
१०)	नांदेड ...	१९९१-९२	४७	३,६९२	३५०	३७०	२९०	१५	१,९२०	९७०	२,८९०	२८१·००
		१९९२-९३	१२५	६९०	५२०	५९०	६२०	२८	७,५००	१,७५०	९,२५०	८२०·००
		१९९३-९४	६४९	१,७००	१,६१०	१,५१०	१,७००	१९०	४२,०००	३,५००	४५,५००	३,५००·००
	एकूण	१९९१-९२	३६९	९६,२९२	३,९५७	३,०३८	२,१३४	१३,३१९	९२,३५९	१,०८,५८४	२,००,९४३	६,९२५·००
		१९९२-९३	७६२	१,९५,०३९	१०,०५६	६,८०६	३,२२५	१७,१८७	१,२१,७७१	१,५३,२४९	२,७४,९२०	७,१३७·००
		१९९३-९४	१,४७२	२,६४,३२८	१४,४९९	१०,६४८	४,९१५	२९,२१७	२,१३,३०५	१,९९,१४५	४,१२,४५०	१,०८४१·००

जनशिक्षण निलयम केंद्राची स्थापना

तक्ता क्र. ५-अ

(रुपये हजारात)

अनु-क्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	जनशिक्षण निलयम केंद्र संख्या	पुरविलेल्या साहित्याची संख्या: पुस्तके	क्रिडा साहित्य	मनोरंजन साहित्य	इतर	आयोजित केलेल्या विकासाभिमुख कार्यक्रमांची संख्या	जनशिक्षण केंद्राच्या लाभार्थींची संख्या: पुरुष	स्त्रिया	एकूण	एकूण खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१.	नाशिक	१९९१-९२	६७	२०१४०	१०२००	५४०	७०	१६५	१२६६८	१३०५२	२५७२०	३,७८·००
		१९९२-९३	१२५	७०४००	३५४०	१८००	२६०	५१०	४००६८	४११२८	८११९६	१३,४४·००
		१९९३-९४	३२५	१००७००	५०४०	२७००	५५०	८५०	६८०२०	६९८१०	१३७८३०	३६,७५·००
२.	ठाणे	१९९१-९२	६६	८९००	४०	२०	५	१४५	७७००	३४००	१११००	३,६३·००
		१९९२-९३	६६	९५००	१२०१	१८०	१००	१६०	८०००	३५००	११५००	४,६२·००
		१९९३-९४	१९३	२२००	२६००	४००	२१०	२५०	८१००	३६००	११७००	४,६२·००
३.	धुळे	१९९१-९२	६७	५१५२	६४	११२	३२	८०४	५६१५	१८५०	७४६५	३,५०·००
		१९९२-९३	९८	२५०००	७७४	८०६	२४८	११७६	१४७००	१४७००	२८४००	९,०३·००
		१९९३-९४	१२९	२५०००	७७४	८०६	२४८	१५४८	१९३५०	१९३५०	३८७००	११,००·००
४.	भंडारा	१९९१-९२	६७	३०७	१३१९	...	३३७५	२१	२७०००	१८५१०	४५५१०	३,६८·००
		१९९२-९३	८३	३०७	१३१९	...	३३७५	३०	३००००	२४०००	५४०००	६,९३·००
		१९९३-९४	८३	३०७	१३१९	...	३३७५	३०	३००००	२४०००	५४०००	६,९३·००
५.	चंद्रपूर	१९९१-९२	६६	१५००	५००	२०	२५	११८००	९८६४०	१३२५६०	२३१२००	३,०१·००
		१९९२-९३	५२	१७५०	६१०	२३	२९	१०८३६०	११०५३०	१५५४७०	२६६०००	३,४३·००
		१९९३-९४	५२	१७००	५१५	२६	३२	११२५००	१३५०००	१४००००	२७५०००	३,४३·००
६.	गडचिरोली	१९९१-९२	६६	१०४००	३३०	१०००	५२	३६	६५२१	३२१९	३७४०	५,५९·००
		१९९२-९३	८६	१०२००	१२०४	१८९२	८६	५१	७३४४	३३१४	१०६५८	७,४२·००
		१९९३-९४	१०६	१२३००	१४८४	२३३२	१०६	५१	७४१०	४६००	१२०१०	७,७०·००
७.	नांदेड	१९९१-९२	६७	४०००	४००	३४०	३६०	१५	३६००	४२०	४०२०	३,६८·००
		१९९२-९३	६७	७९१२	९११७	७९१५	८०२०	२०	४०००	५००	४५००	३,००·००
		१९९३-९४	६४९	१०१२५	९५२०	१०१००	९०००	२१९	४५०००	४०००	४९०००	४,००·००
.८	यवतमाळ	१९९१-९२	६८	३४०००	३४०	५४४	३४०	४६९२	१०६२८	७६३४	१८२६२	२,८३·००
		१९९२-९३	१०७	५८८५०	५३५	८५६	५३५	७३८३	१६१००	१२२००	२८३००	१०,२२·००
		१९९३-९४	१४६	८०३००	७३०	११६८	७३०	१००७४	२१२००	१७४००	३८६००	१२,९५·००
	एकूण	१९९१-९२	५३४	८४३३९	४०१३	२५७६	४२५९	१७६७८	१७२३७२	१८०६४२	३५३०१७	२९,२७·००
		१९९२-९३	६८४	१८३९१९	१८२७०	१३४७२	१२६५३	११५६९०	२३०७४२	२५४८१२	४८५५५४	५८,०९·००
		१९९३-९४	१६००	२५२४३२	२२१५५२	१७५३२	१४२५१	१२५५२२	३३४०८०	२८२७६०	६१६८४०	८७,३८·००

पाच—विद्यापीठ शिक्षण

(एक) प्रास्ताविक :

स्थूलमानाने विद्यापीठ स्तरावरील अभ्यासक्रमाचा उच्च शिक्षणामध्ये अंतर्भाव होतो. यामध्ये स्नातक व स्नातकोत्तर अभ्यासक्रम तसेच आचार्य व त्यानंतरच्या पदवीसाठीच्या संशोधन कार्याचा समावेश होतो.

तक्ता एक

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

(रु. हजारांत)

कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
एक—कार्यांचे वर्गीकरण—												
विद्यापीठ व इतर उच्च शिक्षण—												
(१) बिनसरकारी महाविद्यालयांना सहाय्य ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—०३—स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—०३-निव्वळ ...	...	...	...	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...
बी—उद्दिष्टेवार वर्गीकरण—												
बिनसरकारी महाविद्यालयांना सहाय्य— ...	...	...	...	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...
(१) बिनसरकारी वाङ्मय विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालये यांना अनुदाने. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण ...	...	...	...	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...
एकूण-०३-स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-०३-निव्वळ ...	...	...	...	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...
सी—वित्तव्यवस्थेची साधने—												
मागणी क्र. टी-८ प्रधानशीर्ष												
२२०२—शिक्षण ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-०३-स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा—वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-०३-निव्वळ ...	...	...	...	...	...	...	...	७३	७३	...	...	...

तीन) कार्यक्रमाच्या कारभाराचा गोषवारा व वित्तीय आवश्यकतेचे स्पष्टीकरण :

अशासकीय महाविद्यालयांना परिरक्षण अनुदान—

खर्चाचा तपशील व दिलेल्या अनुदानाची माहिती खालील तक्त्यात दिली आहे :—

(रुपये हजारात)

तक्ता २

अनु-क्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	महाविद्यालयांची संख्या १९९१–९२						प्रवेश दिलेल्या विद्यार्थ्यांची एकूण संख्या १९९२–९३					एकूण खर्च	एकूण फी वसुली	अनुदानाची रक्कम
		कला व वाणिज्य	कला व शास्त्र	शास्त्र	वाणिज्य	शिक्षण	एकूण	अनुसूचित जाती	अनुसूचित जमाती	इतर मागासवर्ग	इतर	एकूण			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
१.	ठाणे	३	...	...	...	...	३	...	...	...	...	...	१०,१५,९१३	२,२०,३४२	७,५२,०५०
२.	रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३.	नाशिक	१	...	...	...	...	१	...	...	...	...	...	४,४७,३२९	७५,५५०	३२,४४,७१५
४.	धुळे	१	...	...	...	...	१	...	...	...	...	...	६,१८,४२३	४२,०१६	५,५१,४६०
५.	जळगांव	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६.	अहमदनगर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७.	पुणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८.	नांदेड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९.	अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०.	यवतमाळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११.	भंडारा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१२.	नागपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१३.	चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४.	गडचिरोली	२	...	...	...	...	२	...	...	...	...	...	१४,२८,५४४	९६,९६०	१२,०५,३३०
	एकूण	७	...	...	...	...	७	...	...	...	...	...	...	...	२८,३३,५५५

(एक) प्रास्ताविक :

६—सर्वसाधारण शिक्षण

शिक्षण संचालक शिक्षण खात्याचे प्रमुख असून शैक्षणिक कार्यक्रम अंमलात आणण्याची त्यांची जबाबदारी आहे. तसेच ते शिक्षणविषयक प्रश्नाचे तांत्रिक प्रमुख म्हणून काम करतात आणि शासकीय धोरणानुसार सर्वसाधारण शिक्षणाचे कार्यक्रम अंमलात आणतात.

आदिवासी भागांमध्ये निरनिराळ्या योजना राबविण्यासाठी आदिवासी उपयोजनांतर्गत सात जिल्ह्यांकरिता विषयतज्ञांची जादा पदे निर्माण केली आहेत, ते तज्ञ या भागातील शिक्षकांना इंग्रजी, शास्त्र व दृक्श्रवण यामध्ये मार्गदर्शन करतात.

वेगवेगळ्या स्तरावरील शैक्षणिक कार्यक्रम राबविण्याबाबत कार्यकारी अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन करणे, त्याचे कामावर देखरेख करणे वगैरेसाठी शिक्षण संचालनालयामध्ये आदिवासी शिक्षण अधिकारी व इतर मदतनीसांची पदे निर्माण केली आहेत.

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

तक्ता १

(रुपये हजारांत)

	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(ए)	कार्याचे वर्गीकरण—												
	सर्वसाधारण शिक्षण—												
	संचालन व प्रशासन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	प्रशिक्षण	...	९	९	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	शिष्यवृत्त्या	...	१,४२,८६	१,४२,८६	...	५४,६१	५४,६१	...	८०,७८	८०,७८	...	६६,८६	६६,८६
	इतर खर्च	...	३७,०८	३७,०८	...	४३,६३	४३,६३	...	४३,७०	४३,७०	...	५१,१३	५१,१३
	एकूण ८०—स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण ८०—निव्वळ	...	१,८०,०३	१,८०,०३	...	९८,२४	९८,२४	...	१,२४,४८	१,२४,४८	...	१,१७,९९	१,१७,९९
(००१)	संचालन व प्रशासन—												
	वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	प्रवास खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	कार्यालयीन खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सामग्री व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सहायक अनुदान	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(००१)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(बी)	उद्दिष्टवार वर्गीकरण—												
००३	शिक्षक व प्रशिक्षण—	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	प्रवासखर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	कार्यालयीन खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सामग्री व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	शिष्यवृत्त्या व विद्यावेतने	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	सहायक अनुदान	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	इतर खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	विशेष केन्द्रीय सहाय्य योजना	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

तक्ता १— चालू

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(७)	शिक्षकांना कार्यानुभव प्रशिक्षण. (२२०२ २०३१)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(६)	शिक्षकांना सेवातंर्गत प्रशिक्षण. (२२०२ २४४३)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(८)	शिक्षकांना इंग्रजीचे प्रशिक्षण (२२०२ २०७८)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(९)	शाळेतील दायांकरीता प्रशिक्षण कार्यक्रम. (२२०२ २०८७)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(१०)	गीतमंच (२२०२ २१०२)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(११)	**जिवन शिक्षण** मासिकाचे मोफत वाटप (२२०२ २१११)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(१२)	व्यवसाय परिषद सुरू करणे २० इतर खर्च (२२०२ २१५८)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	००३ प्रशिक्षण एकूण—	...	९	९	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(१०७)	शिष्यवृत्त्या—												
१)	५ वी ते १० वी तील जनजाती विद्यार्थ्यांना विद्यावेतने.	...	८७,९०	८७,९०	...	१,६१	१६,१	...	२२,१६	२२,१६	...	१०,७७	१०,७७
	विशेष केंद्रीय मान्य योजना	...	५४,९६	५४,९६	...	५३,००	५३,००	...	५८,६२	५८,६२	...	५६,०९	५६,०९
	आर्थिकदृष्टया मागासवर्गास सवलती इतर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	राज्य योजनांतर्गत योजना	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—(१०७)	...	१,४२,८६	१,४२,८६	...	५४,६१	५४,६१	...	८०,७८	८०,७८	...	६६,८६	६६,८६

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(८००)	इतर—												
१)	प्रा. शाळेतील आदिवासी विद्यार्थ्यांना विशेष सवलती	...	२४,५०	२४,५०	...	२८,००	२८,००	...	२८,००	२८,००	...	३२,००	३२,००
	विशेष केंद्रिय सहाय्य/इतर खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२)	आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शिक्षकांच्या कुटुंबात राहण्याच्या सोयी.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(ए)	राज्य योजनांतर्गत योजना (२२०२ २२०२)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(सी)	विशेष केंद्रिय सहाय्य योजना (२२०२ २२११)	...	५५	५५	...	६०	६०	...	६०	६०	...	६०	६०
३)	आदिवासी विद्यार्थ्यांना गणवेष पुरवठा												
(सी)	विशेष केंद्रिय सहाय्य योजना (२२०२ २२२९)	...	११,००	११,००	...	१४,००	१४,००	...	१४,००	१४,००	...	१७,००	१७,००
४)	आदिवासी क्षेत्रात उत्कृष्ट काम करणाऱ्या शिक्षकांना पारितोषिके राज्य योजनातंर्गत योजना (२२०२ २५७९)		३	३	...	३	३	...	३	३	...	३	३
(सी)	विशेष केंद्रिय सहाय्य योजना (२२०२ २२४७)	...	१,००	१,००	...	१००	१००	...	१०७	१०७	...	१५०	१५०
	एकूण—(८००)	...	३७,०८	३७,०८	...	४३,६३	४३,६३	...	४३,७०	४३,७०	...	५१,१३	५१,१३
	एकूण—स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण—'८००' निव्वळ	...	३७,०८	३७,०८	...	४३,६३	४३,६३	...	४३,७०	४३,७०	...	५१,१३	५१,१३
(सी)	वित्तव्यवस्थेची साधने— मागणी क्र. टी-८ प्रधान शीर्ष २२०२ शिक्षण												
	एकूण '८०' स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	वजा—वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण '८०' निव्वळ	...	१,८०,०३	१,८०,०३	...	९८,२४	९८,२४	...	१,२४,४८	१,२४,४८	...	१,१७,९९	१,१७,९९

सर्वसाधारण शिक्षण क्षेत्र

जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना

तक्ता १-अ

(रु. हजारात)

कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष खर्च, १९९१-९२			अर्थसंकल्प, १९९२-९३			सुधारित अंदाज, १९९२-९३			अर्थसंकल्प, १९९३-९४		
	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१ २	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
८०-सर्वसाधारण												
१०७-शिष्यवृत्त्या	...	४६,४६	४६,४६	...	४७,००	४७,००	...	५२,५०	५२,५०	...	५६,८५	५६,८५
८००-इतर खर्च	...	२९,२६	२९,२६	...	२७,१९	२७,१९	...	३४,७८	३४,७८	...	२७,६९	२७,६९
एकूण-८०-सर्वसाधारण	...	७५,७२	७५,७२	...	७४,१९	७४,१९	...	८७,२८	८७,२८	...	८७,१६	८७,१६
१०७-शिष्यवृत्त्या												
(ए) राज्य योजनांतर्गत योजना (२२०२ २५४१)	...	३,४५	३,४५	...	...	...	...	...	...	...	२,६२	२,६२
(सी) विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना (२२०२ २३६३)	...	४३,०१	४३,०१	...	४७,००	४७,००	...	५२,५०	५२,५०	...	५६,८५	५६,८५
(ए) राज्य योजनांतर्गत योजना (२२०२ २४५२)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	....
एकूण-१०७	...	४६,४६	४६,४६	...	४७,००	४७,००	...	५२,५०	५२,५०	...	५९,४७	५९,४७
८००-इतर खर्च	...											
(ए) राज्य योजनांतर्गत योजना (२२०२ २४८१)	...	२०,२६	२०,२६	...	१८,१९	१८,१९	...	२५,७८	२५,७८	...	१८,१९	१८,१९
(सी) विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना (२२०२ २३७२)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण	...	२०,२६	२०,२६	...	१८,१९	१८,१९	...	२५,७८	२५,७८	.	१८,१९	१८,१९
(४) आदिवासी विद्यार्थ्यांना गणवेश पुरवठा — इतर खर्च												
(सी) विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना— (२२०२, २३८१)	...	९,००	९,००	...	९,००	९,००	...	९,००	९,००	...	९,५०	९,५०
एकूण	...	९,००	९,००	...	९,००	९,००	...	९,००	९,००	..	९,५०	९,५०
एकूण—८०० इतर खर्च	...	२९,२६	२९,२६	...	२७,१९	२७,१९	...	३४,७८	३४,७८	...	२७,६९	२७,६९
एकूण—८०-सर्वसाधारण	...	७५,७२	७५,७२	...	७४,१९	७४,१९	...	८७,२८	८७,२८	...	८७,१६	८७,१६

(२) शिष्यवृत्त्या :

(२) (१) इयत्ता ५ वी ते १० वी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या आदिवासी विद्यार्थ्यांना विद्यावेतन देणे.

आदिवासी विद्यार्थी/विद्यार्थीनी शाळेत न येण्याचे मुख्य कारण त्यांची गरीबी होय हे सर्वश्रुत आहे. जरी त्यांना मोफत गणवेश, पुस्तके, पाटया, इत्यादी पुरविण्यात आली तरी पण ते शाळेत येत नाहीत. म्हणून त्यांना अधिक प्रोत्साहन देण्याकरिता विद्यावेतन देण्याची योजना राबविली जात आहे. त्यांचे मासिक दर पुढीलप्रमाणे :—(१) इयत्ता : ५ वी ते ७ वी. मुले—रु. ४० दर म., मुली—रु. ५० दर म., (२) इयत्ता ८ वी ते १० वी. मुले रु. ५० द. म., मुली रु. ६० द. म जे विद्यार्थी आश्रम शाळेत किंवा निवासी शाळेत ज्या ठिकाणी मोफत राहण्याची व जेवणाची सोय असते असे विद्यार्थी विद्यावेतनास पात्र नाहीत. विद्यावेतन मिळण्यासाठी चांगली वर्तणूक व कमीतकमी ७५ टक्के उपस्थिती (कामांच्या दिवसांपैकी) अनिवार्य आहे.

निरनिराळ्या स्तरांवरील लाभधारकांची संख्या ५ वी ते ७ वी आणि ८ वी ते १० वी

तक्ता क्रमांक दोन

(रुपये हजारांत)

क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष		विद्यार्थी संख्या						लाभधारकांची संख्या						खर्च
				५ वी ते ७ वी			८ वी ते १० वी			५ वी ते ७ वी			८ वी ते १० वी			
				मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	
	२	३		४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
	ठाणे	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	४,१०८	२,११५	६,२२३	४,२०२	१,९७२	६,१७४	४,१०८	२,११५	६,२३३	२,२०२	१,९७२	४,१०८	४९,३५
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	४,५००	२,२०७	६,७००	३,९००	२,६००	६,५००	४,१०६	१,८९०	५,९०६	२,२००	२,०००	४,२००	६५,०७
		१९९३–९४	(अंदाजे)	४,७००	२,३०९	७,००९	४,०००	२,७१०	६,७१०	४,२१०	२,८९०	७,१००	४,३००	२,७१०	७.०१०	७०,५५
	रायगड	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	९५	२२	११५	...	...	...	९५	२०	११५	...	...	...	७५
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	१००	२०	१२२	...	...	...	१००	२२	१२२	...	...	...	८०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	१०५	२५	१३०	...	...	...	१०५	२५	१३०	...	...	...	८५
	नाशिक	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	४२५	२७५	७००	५५०	३५०	९००	४२५	२७५	७००	४७५	२५०	७२५	२०,००
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	५००	३००	८००	६००	२७५	९७५	४७५	३००	७७५	५००	२७५	७७५	२२,५०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	५५०	३५०	९००	६००	४००	१,०००	५००	३००	८००	८००	३००	८००	२५,००
	धुळे	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	३,४००	२,६००	६,०६०	१,७००	९५०	२,६५०	३,४००	२,६६०	६,०६०	१,७००	९५०	२,६५०	४०
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	३,६००	२,८००	६,४००	१,८००	९७५	२,७७५	३,६००	२,८००	६,४००	१,८००	९७५	२,७७५	४६
		१९९३–९४	(अंदाजे)	३,८००	३,०००	६,८००	१,९००	१,०००	२,९००	३,८००	३,०००	६,८००	१,९००	१००	२,७७५	४८
	जळगाव	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	४१	११	५२	३०	१५	४५	४०	१०	५०	३०	१२	४२	४
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	४५	१५	६०	३०	१०	४०	४०	१२	५२	३०	१०	४०	५
		१९९३–९४	(अंदाजे)	४५	१०	५५	३५	१०	४१	४१	१०	५१	३०	१०	४०	६
	अहमदनगर	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	१,७०२	८१५	२,५१७	१,०४२	३२४	१,३६६	२,५१७	१,३६६	३,८८३	...	...	...	१८,०४
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	१,७३०	८३०	२,५६०	१,०५०	३३०	१,३८०	२,५२५	१,३७५	३,९००	...	...	...	१८,१३
		१९९३–९४	(अंदाजे)	१,७४५	८४५	२,५९०	१,०६५	३४५	१,४१०	२,५४०	१,३८०	३,९२०	...	...	...	१८,२७

तक्ता क्रमांक २—(चालू)

(रुपये हजारांत)

१	२	३		४			५			६			७			८
७	पुणे	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	२,७००	१,६५०	४,३५०	१,३००	४००	१,७००	२,६३१	१,६०४	४,२३५	१,२३०	३८८	१,६१८	२,७८९
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	२,८००	१,७००	४,५००	१,४००	५००	१,९००	२,७००	१,६००	४,३००	१,३००	४००	१,७००	२,७८०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	२,९००	१,८००	४,७००	१,५००	६००	२,१००	२,८००	१,७००	४,५००	१,४००	५००	१,९००	२,९७०
८	नांदेड	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	३२५	२५०	५७५	१५०	१०६	२५६	३१९	१४६	४६५	१५०	१०६	२५६	२,३९,७९०
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	३५०	२००	५५०	२००	१५०	३५०	३९०	२००	५९०	२००	१५०	३५०	२,५०,०००
		१९९३–९४	(अंदाजे)	४००	२५०	६५०	२५०	२००	४५०	४००	२५०	६५०	२५०	२००	४५०	३,००,०००
९	अमरावती	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	६६०	१६५	७७५	८१०	६५	८७५	२९०	१८०	४७०	१४५	४५	१९०	४८०
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	६६०	१६५	७७५	८१०	६५	८७५	२९०	१८०	४७०	१५०	५०	२००	५००
		१९९३–९४	(अंदाजे)	७५०	२१०	९६०	८२०	७५	८९५	३००	२००	५००	१५५	५५	२१०	५००
१०	यवतमाळ	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	१,५७१	७८५	२,३५६	३५६	१७८	५३४	१,५७१	७८५	२,३५६	३५६	१७८	५३४	...
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	१,६२१	८३५	२,४५६	४०६	२२८	६३४	१,६२१	८३५	२,४५६	४०६	२२८	६३४	...
		१९९३–९४	(अंदाजे)	१,६७१	८८५	२,५५६	४५६	२७८	७३४	१,६७१	८८५	२,५५६	४५६	२७८	७३४	...
११	नागपूर	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	१,६५०	१,३५०	३,०००	६५०	३६०	१,०१०	१,३०३	१,०८८	२,३८७	६०५	३४३	९४८	१,३००
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	१,७००	१,४००	३,१००	६७५	४७५	१,१५०	१,३६५	१,१००	२,४६५	६६५	३६०	१,०२५	१,४५०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	१,७५०	१,४५०	३,२००	७००	५००	१,२००	१,४००	११,५०	२,५५०	७००	४००	१,१००	१,५००
१२	भंडारा	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	३,३००	१,८००	५,१००	१,७००	११,५०	२,८५०	२,२७५	१,०५०	३,३२५	१,०००	५२५	१,५२५	२,४००
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	३,३००	१,८००	५,१००	१,७००	११,५०	२,८५०	२,५००	१,०५०	३,५५०	१,०७५	५६५	१,६४०	२,५००
		१९९३–९४	(अंदाजे)	३,५००	२,०००	५,५००	१,९००	१,३५०	३,२५०	२,७००	१,२५०	३,९५०	१,१७५	६५०	१,८२५	२,६२७
१३	चंद्रपूर	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	२,९८१	२,३०३	५,२८४	१,८७२	१,१२३	२,९८१	३,४७१	२,६२९	६,१००	१,२०९	८३०	२,०३९	३,५३५
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	३,८८९	२,५१८	६,४०७	२,३०५	१,३९१	३,६९६	३,४६४	२,६२०	६,०९४	१,२०१	८२६	२,०२७	३,५२०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	४,२१३	३,१९८	४११	२,५१७	१,५७४	४,०९१	३,४२७	२,९११	६,६३८	१,३९८	१.०८९	२,४८७	४,०००
१४	गडचिरोली	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	२,७३०	२,३१५	५,०४५	२,०१०	१,१२८	३,१३८	३,७२७	२,३१५	५,०४५	२,०१०	१,१२८	३,१३८	३,८४९
		१९९२ ९३	(अपेक्षित)	३,०००	२,५००	५,५००	२,३००	१,३००	३,६००	३,०००	२,६००	५,५००	२,३००	१,३००	३,६००	४,५५०
		१९९३–९४	(अंदाजे)	३,३००	२,७५०	६,०५०	२,५००	१,५००	४,०००	३,३००	२,७५०	६,०५०	२,५००	१,५००	४,०००	५,०२५
	एकूण	१९९१–९२	(प्रत्यक्ष)	२५,६,६८८	१६,४५६	४२,१६२	१६,३७२	८,१२१	२४,४७९	२५,१७५	१६,२३९	४१,४२८	११,११२	६,७२७	१,७७७	२६,३,०११
		१९९२–९३	(अपेक्षित)	२१,१९५	१७,२९०	४५,०३०	१७,१७६	९,५४९	२६,७२५	२६,१७५	१६,४८४	४२,१८०	११,८६७	७,१३९	१८,९६६	२,७५,०९१
		१९९३–९४	(अंदाजे)	२९,४२९	१९,०८२	४८,५११	१८,२४३	१०,५४२	२८,१९५	२७,४९४	१८,७०१	४६,२०५	१४,७६४	७,७९२	२३,३४१	३,२७,१४३

(तीन) कार्यक्रमाच्या कार्यभाराचा गोषवारा व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण :

(१) शाळासमूह योजना :

प्राथमिक शाळांतील शिक्षणाचा दर्जा सुधारावा तसेच प्राथमिक स्तरावरील व माध्यमिक स्तरावरील शिक्षण संस्थांच्या कामात अधिक सामन्वय साधला जावा या उद्देशाने शाळासमूह योजना १९६८–६९ मध्ये सुरू करण्यात आली. मध्यवर्ती ठिकाणी असलेली माध्यमिक शाळा शाळासमूहाचे केंद्र असते. या मध्यवर्ती शाळेच्या परिसरात, आठ किलोमीटर त्रिजेंत असलेल्या प्राथमिक शाळांतील शिक्षकांसाठी, सेवांतर्गत प्रशिक्षणाचे वर्ग, या मध्यवर्ती, माध्यमिक शाळेमार्फत आयोजित केले जातात. माध्यमिक शाळेची प्रयोगशाळा, ग्रंथालय, अध्यापन साहित्य, क्रीडांगण, खेळाचे साहित्य इत्यादी सुविधा प्राथमिक शाळेच्या विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिल्या जातात.

प्रत्येक शाळासमूह केंद्रामार्फत नजीकच्या आठ ते दहा प्राथमिक शाळांना मार्गदर्शन मिळते. माध्यमिक शाळेचे मुख्याध्यापक, शाळासमूह केंद्राचे प्रमुख असतात. आपल्या शाळेतील शिक्षकांच्या सहकार्याने ते शाळासमूह केंद्रातील प्राथमिक शिक्षकांसाठी उद्बोधन कार्यक्रम प्राथमिक शाळांची निकड लक्षात घेऊन आयोजित करतात.

शाळासमूह केंद्रांची संख्या, लाभधारकांची संख्या व खर्च दर्शविणारा तक्ता :—

तक्ता क्रमांक तीन

(रुपये हजारात)

अनुक्रमांक	बाब	१९९१–९२ चा प्रत्यक्ष	१९९२–९३ चा अपेक्षित	१९९३–९४ चा अंदाजे
१	२	३	४	५
१	शाळासमूह केंद्रांची संख्या—	३०	२१	२१
२	लाभाधिकाऱ्यांची संख्या—	१,०००	१,०५०	१,०५०
	(१) प्राथमिक शाळेतील शिक्षक	६०,०००	४२,०००	४२,०००
३	लाभाधिकाऱ्यांची संख्या—	२६	२७	२१
	प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थी			
४	खर्च			

(१) (३) महाराष्ट्र राज्य आंग्लभाषा संस्था, औरंगाबाद

वरील संस्था खालील कार्यक्रम राबविते :—

(१) शिक्षकांची भाषिक क्षमता वाढवून त्यास अध्यापन शास्त्रात प्रशिक्षित करणे.
(२) शैक्षणिक साहित्य व अभ्यासक्रमाबाबत उद्बोधन करणे.
(३) इंग्रजी वर्ग निरीक्षणाबाबत योग्य त्या सूचना देणे.

या संस्थेने आयोजित केलेल्या प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा तक्ता

तक्ता क्रमांक चार

अनु-क्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव		१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)		१९९२–९३ (अपेक्षित)		१९९३–९४ (अंदाजे)	
			कार्यक्रमांची संख्या	भाग घेणाऱ्यांची संख्या	कार्यक्रमांची संख्या	भाग घेणाऱ्यांची संख्या	कार्यक्रमांची संख्या	भाग घेणाऱ्यांची संख्या
१	२	२–अ	३	४	५	६	७	८
१	प्रशिक्षकांचे उद्बोधन		५ दिवस	२३२	७	३५०	७	३५०
२	इ. ५ वी ते ७ वी च्या शिक्षकासाठी पाठ्यक्रम.		...	...	...	...	...	...
३	शैक्षणिक साहित्य निर्मिती		...	...	...	...	...	...
	एकूण		...	...	...	...	...	...

(१) (४) राज्य विज्ञानशिक्षणशास्त्र संस्था, नागपूर

राज्य विज्ञानशिक्षणशास्त्र संस्थेचा उद्देश एन. सी. ई. आर. टी. चा अभ्यासक्रम प्राथमिक शाळांमधून क्रमश: सुरू करणे हा आहे. या अभ्यासक्रमात प्रयोगातून किंवा कृतीद्वारे विज्ञान शिकविणे हे एक महत्त्वाचे अंग आहे. कृतीद्वारा विज्ञान शिकविल्यामुळे मुलांना शिकविण्यामध्ये रस किंवा आवड उत्पन्न होते. आदिवासी विभागातील मुले अधिक कृतीशील असल्यामुळे हा अभ्यासक्रम आदिवासी भागामध्ये सुरू करणे अधिक आवश्यक आहे.

आदिवासी उपयोजनेमध्ये प्रशिक्षित करावयाच्या शिक्षकांची व वर्गाची संख्या दर्शविणारा तक्ता

तक्ता क्रमांक पाच

अनु-क्रमांक	कार्यक्रम	कालावधी	सन १९९१–९२ (प्रत्यक्ष) नियोजित		प्रत्यक्ष		सन १९९२–९३ (अपेक्षित) नियोजित		प्रत्यक्ष		सन १९९३–९४ (अंदाजे) नियोजित	
			वर्ग संख्या	सहभागी	वर्ग संख्या	सहभागी	वर्ग संख्या	सहभागी	वर्ग संख्या	सहभागी	वर्ग संख्या	सहभागी
१	२	३	४(अ)	४(ब)	४(क)	४(ड)	५(अ)	५(ब)	५(क)	५(ड)	६(अ)	६(ब)
	प्रयोगशाळा सहाय्यक/परिचर यांचा उद्‌बोधन वर्ग	५ दिवस	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

महाराष्ट्र राज्य दृक्‌श्रवण शिक्षण संस्था, पुणे-३०

आदिवासी विभागातील माध्यमिक शाळांमध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शिक्षणाची समान संधी देण्यासाठी दृक्‌श्रवण शैक्षणिक साधने या योजनेद्वारा देण्यात येतील. या पंचवार्षिक योजनेखाली २५ माध्यमिक शाळा निरनिराळ्या आदिवासी विभागातून निवडण्यात आल्या आहेत. दरवर्षी पाच शाळांत ही दृक्‌श्रवण केंद्रे उघडण्यात येतील. त्यांना दृक्‌श्रवण साधने व आरेखन साधने देण्यात येतील व ती वापरता यावी म्हणून शाळांतील शिक्षकांना योग्य ते प्रशिक्षण देण्यात येईल. या साधनांचा प्रत्यक्ष वर्गात शिकविताना उपयोग व्हावा हा हेतु या योजनेच्या पाठीमागे आहे कारण ही साधने वापरून वर्गातील शिकविणे मनोरंजक प्रभावी व गतिमान होते हे सर्वसिद्ध आहे. त्यामुळेच आदिवासी विभागातील शाळांना तर त्याची नितांत आवश्यकता आहे. या योजनेद्वारा या केंद्र शाळांना पुढील प्रकारचे शैक्षणिक दृक्‌श्रवण व आरेखन साहित्य पुरविण्यात येईल. (१) ३५ मि. मि. चित्रपट्टी प्रक्षेपक, (२) रेडिओ, (३) ३५ मि. मि. चित्रपट्‌ट्या, (४) टेपरेकॉर्डर, (५) आरेखन साहित्य—

दृक्‌श्रवण शिक्षणाची प्रगती : आदिवासी विभागातील माध्यमिक शाळांत उघडण्यात येणाऱ्या दृक्‌श्रवण केंद्रांची संख्या दाखविणारा तक्ता

तक्ता क्रमांक सहा

(रुपये हजारात)

१९९१–९२ (प्रत्यक्ष)		१९९२–९३ (अपेक्षित)		१९९३–९४ (अंदाजे)		शेरा
केंद्रांची संख्या	खर्च	केंद्रांची संख्या	खर्च	केंद्रांची संख्या	खर्च	
१	२	३	४	५	६	७
...	...	...	...	...	...	...

LIBRARY & DOCUMENTATION
National Institute of Educational
Planning and Administration.
17-B, Sri Aurobindo Marg,
New Delhi-110016
DOC, No D-7899
Date ....